

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Střídavá výchova – její klady a zápory

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková

Vypracovala:

Renata Štursová

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Střídavá péče – její klady a zápory zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Pohořelicích dne 19. 4. 2012

.....

Renata Štursová

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Mgr. Zdeňce Vaňkové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi a synům za morální podporu a pomoc, kterou mi pomáhali při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím. V neposlední řadě si poděkování zaslouží i zaměstnavatel, za poskytnuté studijní volno a pochopení, které po dobu mého studia projevoval.

Renata Štursová

Obsah

Úvod	2
1. Rozvod a možnosti úpravy péče o děti	4
1.1 Psychické potřeby dětí	4
1.2 Partnerské vztahy včera a dnes	7
1.3 Jak a kdy zapojit děti do plánování porozvodového uspořádání	8
1.4 Možnosti právní úpravy výchovy nezletilých dětí	9
1.4.1 Svěření dítěte do péče jednoho z rodičů	10
1.4.2 Svěření dítěte do střídavé péče	10
1.4.3 Svěření dítěte do společné péče	11
2. Opatrovnické řízení a zúčastněné subjekty	12
2.1 Kolizní opatrovník a jeho úloha	12
2.2 Další subjekty spolupracující s kolizním opatrovníkem	13
2.3 Způsoby zjišťování stanoviska dítěte	15
2.3.1 Pohovor s opatrovníkem	16
2.3.2 Znalecký posudek	18
2.3.3 Výslech dítěte před opatrovnickým soudem	19
3. Rodičovská role a kritéria střídavé péče	22
3.1 Základní předpoklady zdravého duševního vývoje dítěte	22
3.2 Kritéria svěření dítěte do střídavé péče	23
4. Postoje zúčastněných stran ke střídavé péči	28
4.1 Proč končí většina dětí v péči matky	28
4.2 Problematické postoje matek ke střídavé péči	29
4.3 Důvody vedoucí matky k souhlasu se střídavou péčí	32
4.4 Problematické postoje otců ke střídavé péči	33
4.5 Jak vnímají střídavou výchovu děti	35
5. Klady a zápory střídavé péče	37
5.1 Klady střídavé péče	37
5.2 Zápory střídavé péče	42
Empirická část	49
Střídavá výchova v kazuistikách	50
Závěr	65
Resumé	67
Anotace	68
Klíčová slova	68
Seznam použité literatury	69

Úvod

Domov je pro všechny členy rodiny přístavem, kam se uchylují před nepohodou vnějšího světa. Ani neshody mezi rodiči pro dítě nezmenšují pocit bezpečí, který mu domov poskytuje. Proto pro dítě rozvod představuje vždy zmatek a ztrátu jistoty. Přináší mu obavy, co s ním bude dál, kde bude bydlet a s kým, kam bude chodit do školy a další spoustu otázek, na které čeká jasné odpovědi. Ale především potřebuje jistotu, že oba rodiče jsou tu stále pro něho, připraveni kdykoli pomoci, poradit, zařídit, napravit, vysvětlit, ale také pohladit, utěšit, obejmout a pochválit. Očekávání to nejsou malá a těžko budou splnitelná, pokud dítě druhého z rodičů bude vidět maximálně 4 dny v měsíci.

Aby zůstal vztah s oběma rodiči pro dítě přínosným, musí svým rozsahem i obsahem co nejvíce připomínat dobu před rozchodem rodičů. Pro rodiče, kteří se rozhodnou i po rozchodu o dítě pečovat společně, přichystal zákon o rodině, ve své novele z r. 1998, institut střídavé nebo společné péče nazývaný střídavá nebo společná výchova. Nutno dodat, že zatím není příliš využíván a v praxi se více setkáváme s případy, kdy je návrh na střídavou výchovu zneužit spíše jako pohružka druhému rodiči, ve snaze odvrátit rozchod, nebo získat nějakou výhodu např. v majetkovém vyrovnání. Pokud však před rozchodem zajišťovali oba rodiče péči o dítě stejnou měrou a navzájem si důvěřují, měla by střídavá péče nadějí na úspěšnou realizaci.

Vyvstává otázka, kde získat relevantní informace. Rodina a přátelé budou oba rodiče od takového „experimentu“ spíše odrazovat. Internetové zdroje se zase liší podle toho, kdo je jejich autorem – pokud jsou to seskupení angažovaných otců, najdete zde samá pozitiva, naopak pokud jsou to angažované matky, dočtete se samých negativ. Po odborné literatuře sáhne málokterý rodič, ale i kdyby to udělal, ani odborníci z řad psychologů nejsou v názoru na střídavou výchovu zcela zajedno. Ve své praxi jsem často rodiči dotazována, jaký mám názor na tento druh porozvodové péče. Většinou z nich však vycítím, že touží jen po ubezpečení svého přesvědčení, že neustálé střídání domovů nemůže dítěti přinést nic dobrého.

Bakalářská práce je koncipována na část teoretickou a empirickou. Teoretická část, rozdělená do pěti kapitol, se v prvních čtyřech věnuje psychickým potřebám dětí, možnostem porozvodové péče o ně, kritériím přínosné střídavé péče a postojům rodičů k tomuto institutu. Konečně pátá kapitola předkládá seznam kladných a záporných stránek střídavé péče, tak jak se jej podařilo extrahovat z dostupné odborné literatury. Empirická část je věnována případům úspěšné, neúspěšné i zneužití střídavé péče, s nimiž jsem se ve své praxi setkala.

Cílem bakalářské práce bylo shromáždit různé pohledy odborníků na to, jací rodiče a děti jsou pro střídavou péči vhodní a za jakých podmínek bude tento způsob porozvodového uspořádání pro děti skutečně přínosem. Dalším cílem bylo vytvoření objektivního seznamu kladů a záporů tohoto institutu, který budu moci využít i ve své praxi.

Jako hlavní metoda teoretické části byla použita analýza odborné literatury. Empirická část je zpracována metodou případových studií. Jedná se o skutečné příběhy dětí, které vyrůstají, nebo dříve vyrůstaly ve střídavé výchově.

1. Rozvod a možnosti úpravy péče o děti

1.1 Psychické potřeby dětí

Obecně panuje názor, že dětské potřeby dobře známe, protože jsme všichni kdysi byli dětmi. Pravdou ovšem zůstává, že jsme je tehdy nejspíše nedovedli pochopit natož pojmenovat. Postupem času byly naše pocity a potřeby nahrazeny nároky dospělého věku, jako např. potřeba najít si partnera či uplatnit se v zaměstnání. Proto nebude na škodu připomenout si potřeby dětí následujícím uceleným seznamem. Většinu z uvedených potřeb děti projevují přímo, avšak jiné, byť stejně důležité, naplňovat nevyžadují.

1. **Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších smyslových podnětů** – nezbytnost správné stimulace.
2. **Potřeba poznávání** – hračky odpovídající věku, hry, sebevyjádření, seberealizace, prostor pro fantazii, volný pohyb.
3. **Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů** – k rodičům, bezpodmínečná láska, mazlení, pochvala, trpělivost, povzbuzení.
4. **Potřeba jistoty ve vztazích** – základní životní důvěra, pocit bezpečí, fungující ucelená rodina, pocit spolehnutí se na nejbližší.
5. **Potřeba určité stálosti** – potřeba vedení, autority, důslednosti, komunikační srozumitelnosti, znát svá práva a povinnosti.
6. **Potřeba kontaktu v jeho různých podobách** – s vrstevníky, mladšími i staršími dětmi (umět se postarat), soužití s dospělými i prarodiči.
7. **Potřeba modelu vhodného, slušného řešení mezilidských konfliktů, potřeba mužského a ženského vzoru a zkušenosti rodinného života.**
8. **Potřeba identity** – nezbytnost vědět kdo jsem, odkud pocházím, ale také kam patřím, kde mám domov, své soukromí, sounáležitost s rodinou.

9. **Potřeba samostatnosti** – soběstačnosti, nezávislosti, možnost dělat věci po svém, prostor k projevení nesouhlasu, vzdoru, svobodné vůle.
10. **Potřeba společenského uplatnění, sebevědomí, společenské hodnoty** – nárok být respektován, uznáván, hodnocen.
11. **Potřeba otevřené budoucnosti** či životní perspektivy – moci se na něco těšit, potřeba naděje, plánů, představ.
12. **Potřeba spravedlnosti** – spravedlivého hodnocení, účast v občanských a sociálních aktivitách.¹

Uspokojování většiny těchto potřeb se odehrává v rodině. Rodina je charakteristická primární malá skupina, která je z pohledu sociologického „stavebním kamenem“ lidské společnosti, neboť plní řadu významných společenských funkcí. Patrně nejdůležitější z nich je, že v rodině se uskutečňuje primární socializace dítěte. Přes probíhající krizi současného rodinného života (nedostatek času pro děti, přetíženost matek, úpadek komunikace mezi rodiči a dětmi, nesoulad v manželských vztazích) zůstává rodina nenahraditelným životním prostředím. Pokud však výše zmíněné krizové jevy přesáhnou snesitelnou míru, stává se rodinné prostředí stresujícím a rodinný život se prakticky rozpadá, i když soužití jejích členů formálně, mnohdy s ohledem na děti, pokračuje. Stresované dospívající děti pak mohou hledat náhradní rodinné prostředí v partách vrstevníků a rodiče v mimomanželských vztazích.²

Řada domácích i zahraničních autorů popsala možné reakce dětí na stres, které rozvod či rozchod rodičů doprovázejí. Rozdělili je přehledně, podle věku.

1. **děti od prenatálního období do dvou let** - předčasný porod, nízká porodní váha, problémy s jídlem a spánkem.
2. **děti 3 -5 let** - potíže s usínáním, noční děsy, chování odpovídající nižšímu věku, strach oddělit se od pečující osoby.

¹ BAKALÁŘ, E. Průvodce otčovstvím, 1. vyd. Praha: Vyšehrad, spol. s r.o., 2002, s. 14-17

² NAKONEČNÝ, M. Sociální psychologie, 2. vyd. Praha: Academia, 2009, s. 425

3. **děti kolem 6 let** - zejména u dětí nezralých na školní zátěž se objevuje nesoustředěnost, labilita nálad, může se objevit horší výslovnost ale i agrese.
4. **děti ve věku 7 – 10 let** - pocit ztráty oproti dětem, které mají oba rodiče, ten vyvolává smutek ale i agresivitu, objevuje se odmítání blízkých a provokace.
5. **děti ve věku 11 - 13 let** - negativismus, otevřená či skrytá agresivita, vědomí své hodnoty na „rozvodovém trhu“, což ústí ve vydírání rodičů a manipulaci.
6. **děti ve věku 14 – 16 let** - nárůst pubertální náladovosti a lability, hrozí pocity úzkosti, deprese, zklamání, strach z budoucnosti ale i drogy a sexuální promiskuita. Dítě zneužívá informace, které by vědět nemělo.
7. **děti ve věku 17 – 19 let** - očekávají od rodičů vstřícnost a ochotu pomoci, těžko snáší situace, kdy „potřebný“ je rodič, to je vhání do opozice. Roste riziko útěků z domova a předčasných sňatků.
8. **děti dospělé** – i v tomto věku rozvod vyvolává pocit ztráty a úzkosti, může ovlivnit reaktivitu ve vlastním manželství a situaci další generace – vnuků.

Podle odborníků je ve výše uvedených bodech zakódována odpověď na otázku, zda udržet rodinu „kvůli dětem“. Zcela jistě ano, ovšem za předpokladu, že vztahy v ní budou snesitelné a rodina bude alespoň přiměřeně situaci fungovat. V takovém případě se po letech děti nedozví, že některý z rodičů musel kvůli nim „snášet peklo“. V pekle se přece nežije dobře nikomu, ani dětem.³

„Zdeněk Matějček prokázal, že se děti nejhůře vyrovnávají s rozvodem rodičů v době kolem puberty, tj. v době středního školního věku. U chlapců je pravděpodobnější reakcí smutek, neurotické projevy nebo jiné poruchy chování. Dívky se snaží proti rozvodu častěji v rámci svých omezených možností bojovat. Chlapci obtížněji než dívky přijímají nového partnera matky a častěji mají problémy v soužití s ním.“⁴ Paradoxně právě od dětí tohoto věku očekávají rodiče největší pochopení

³ NOVÁK, T. aj., Předrozvodové a rozvodové poradenství, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007 s. 53-55

⁴ NOVÁK, T. aj., Předrozvodové a rozvodové poradenství, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007 s. 56

a podporu a vyslovují domněle oprávněné rozhořčení, když se jim obojího od nich nedostává.

1.2 Partnerské vztahy včera a dnes

O předchozích generacích se říkalo, že „děti rodí děti“. Mladí rodiče byli na svých rodičích závislí po všech stránkách a podléhali jejich více či méně úspěšnému dohledu - za co utrácí příjem, zda si něco spoří, jak pečují o svého potomka a celkově jaký způsob života vedou. Polemiky a kompromisy, které dnešní mladí zažívají až v manželství, si předchozí generace nacvičovaly již u svých rodičů. Již tam se učily, že nejsou na světě nezávislými individualitami, ale jsou součástí nějakého širšího společenství - rodiny, v jejímž rámci musí podle jejích zvyklostí fungovat, pokud do ní chtějí patřit.

Dnešní adepti na rodičovství z domova, kde mají veškeré hmotné zázemí, nespěchají. Odkládají dobu, kdy budou muset převzít odpovědnost za svůj život a potažmo i za život druhých, s nimiž svou budoucnost spojí. Užívají si deseti i více let osobní i finanční nezávislosti, které se pak jen velmi těžko a neradi v partnerském a rodičovském životě vzdávají. Pak stačí pár nešetrných slov a vzpoura, typu „tohle přece nebudu snášet“, je na světě.

„Dnešní manželství a partnerství jsou uzavírána s vědomím, že je lze snadno ukončit. Dávno zmizelo společenské stigma, jež bylo kdysi spojováno s rozvodem, soužití bez svatby je dnes společensky přijatelné, ba dokonce módní. Vzrůstá však povědomí, že rozchod se dotýká dětí, a kvůli starosti o cizí děti je emoční vypětí spojené s rozchodem ještě větší.“⁵

„Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejsvízelnějších období, a to nejen pro přímé účastníky rozvodu, tj. pro rodiče a děti, ale často pro celou širší rodinu. Má své aspekty sociální, etické, právní, emoční a pochopitelně velmi důležité aspekty psychologické. Rozvod není v našich zemích ojedinělým jevem, ba právě naopak, počet rozvádějících se rodin se drží na vysoké úrovni. Je to období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb. Je to období, jehož důsledky mohou

⁵ SMITH, H. Děti a rozvod, 1. vyd. Praha: Portál, 2004 s. 16

ovlivňovat účastníky rozvodu pro celý další život.“⁶ Proto této problematice věnují odborníci tak velkou pozornost. Bohužel četné a cenné publikace končí v největší míře mezi odbornou veřejností, a ti, co by z nich měli nejvíce těžit, o ně jeví jen sporadický zájem.

„Společnost předpokládá, že rozvod má pro děti strašné důsledky, ale lze zpochybnit obvyklý předpoklad, že takové důsledky jsou nevyhnutelné. Dobrý výsledek závisí do značné míry na kvalitě rodičovského vztahu po rozchodu. Pokud se rodiče dokážou relativně rychle vzpamatovat, odložit stranou vlastní pocity hněvu a uraženosti vyvolané rozchodem a přiřadí potřebám dětí nejdůležitější místo, významně přispějí k duševní pohodě dětí.“⁷

1.3 Jak a kdy zapojit děti do plánování porozvodového uspořádání

Mnoho dětí má dvě přání – aby rodiče zase žili spolu jako rodina a aby se měli rádi. Jakmile pochopí, že druhé přání se nikdy nesplní, mohou se smířit se skutečností a začít věci vidět v jiném světle. Ovšem děti, jejichž pocity nebyly v kritické době brány v potaz a kterým nikdo nepomohl smířit se s rozchodem rodičů, nebo kterým dokonce nikdo neřekl co se děje, mohou setrvat ve svých fantaziích o společném životě rodičů, a to až do doby jejich dalšího sňatku, nebo do dospělosti. Rodiče často uvažují, zda by měli své trápení před dětmi skrývat, aby je ještě více nezneklidňovali. Zde závisí zejména na vztahu mezi rodičem a dítětem.⁸

Dítě by mělo být o rozchodu rodičů informováno věcně, bez katastrofického podtónu, nejlépe rodičem, který to dokáže bez pláče, výčitek a dalších projevů smutku. Také by se mu mělo tohoto sdělení dostat dříve, než je obeznámeno jeho nejbližší okolí, aby se o něčem tak důležitém nedovědělo jen tak, mimochodem, nebo nešťastnou shodou okolností. Vlastní informace by měla obsahovat následující prvky:

⁶ MATĚJČEK, Z. aj., Krizové situace v rodině očima dítěte, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2002 s. 39

⁷ SMITH, H. Děti a rozvod, 1. vyd. Praha: Portál, 2004 s. 25

⁸ SMITH, H. Děti a rozvod, 1. vyd. Praha: Portál, 2004 s. 26 - 27

- Rozvod je důsledkem toho, že se rodiče již nemilují, není to vina dětí, prostě se to stává.
- Rozvod nic nemění na tom, že oba rodiče děti milují.
- I když děti budou bydlet u jednoho z rodičů, toho druhého budou často navštěvovat, oba rodiče s tím souhlasí a žádný si nepřeje, aby se děti přestaly stýkat s druhým rodičem.
- Rozvodem se nemění vztah rodičů k dětem. „Přestáváme být manžely, zůstáváme rodiči“.
- I když rodiče ví, že děti si rozvod nepřejí, nelze tomuto řešení zabránit. Rozhodnutí je definitivní a nikdo na něm již nic nemůže změnit.
- Děti nemohou řešit starosti rodičů, oba si přejí, aby je děti milovaly, a co je mezi rodiči, to si vyřeší sami.
- Rodiče vědí, že toto období bude pro všechny těžké, zvláště pro děti a proto se budou oba snažit jim pomoci a nedělat ho ještě těžší.
- O dětech a dalších nezbytných věcech se budou rodiče domlouvat sami a nepřejí si, aby děti vyřizovaly „vzkazy“ od jednoho druhému.

Pokud tyto zásady rodiče dodrží a nestanou se pouze prázdnou proklamací, budou děti cítit, že jim zůstali oba rodiče.⁹

1.4 Možnosti právní úpravy výchovy nezletilých dětí

Do doby účinnosti velké novely zákona o rodině (tj. do 1. srpna 1998) probíhalo v rámci rozvodového řízení jedno řízení, v němž se řešila otázka, komu budou po rozvodu rodičů děti svěřeny do péče a v jaké výši bude druhý rodič hradit výživné. Z důvodu ochrany zájmů nezletilých dětí, byla tato otázka zmiňovanou novelou zákona o rodině vyčleněna do samostatného řízení, které probíhá před opatrovnickým soudem,

⁹ NOVÁK, T. aj., Předrozvodové a rozvodové poradenství, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007 s. 57 - 58

a které musí rozvodovému řízení předcházet. Teprve po pravomocném rozhodnutí opatrovnického soudu, který upraví poměry nezletilých dětí, může být manželství rozvedeno.¹⁰

Stejná ochrana je samozřejmě poskytována i dětem, které se nenarodily z manželství, ale jejichž rodiče se rozhodli ukončit své partnerské soužití, nebo dětem, jejichž rodiče spolu ani žít nezačali. Způsob, jakým mají být upraveny poměry nezletilých dětí, předkládají soudu rodiče buď formou **návrhu**, kdy jeden z rodičů se vyjádří, jakým způsobem si přeje, aby soud rozhodl, nebo formou **dohody**, která je konsenzem rodičů a vyjadřuje jejich společnou vůli. Úkolem soudu je zhodnotit, zda je předložený návrh, nebo dohoda, v nejlepším zájmu dítěte a podle toho rozhodnout. Zákon umožňuje tři varianty porozvodové péče o nezletilé dítě – svěření dítěte do **výhradní péče** jednoho z rodičů, svěření do **střídavé péče**, nebo svěření do **společné péče rodičů**.

1.4.1 Svěření dítěte do péče jednoho z rodičů

Jedná se o nejčastější způsob výchovy dítěte po rozvodu manželství. Soud o ní rozhodne, pokud se rodiče nejsou schopni dohodnout jinak, ale velice často o ní bývá rozhodnuto schválením dohody, kterou předložili rodiče. Důvodů, proč se jeden z rodičů dobrovolně vzdává výhradní péče o dítě a nepouští se do boje o ně, může být mnoho. Zvláště otcové uznávají, že se dosud na péči příliš nepodíleli a při svém způsobu života, nebo pracovním vytížením, na kterém nehodlají nic měnit, by péči o dítě nezvládli. Nebo má „nebojující rodič“ již navázán nový vztah, který by mu péče o dítě mohla komplikovat, anebo má takovou důvěru v kvality druhého rodiče, že uznává, že u něj bude dítěti lépe a že čas, který stráví po rozchodu spolu, bude dostačující.

1.4.2 Svěření dítěte do střídavé péče

Tato varianta úpravy výchovy je předmětem celé práce a proto jen v krátkosti. Jedná se o nový způsob řešení porozvodové péče o děti, který přinesla velká novela zákona o rodině (účinná od 1. srpna 1998) a která je dosud předmětem mnoha vášní laiků i diskuzí široké obce odborníků. Při tomto způsobu výchovy se rodiče, jak

¹⁰ PRŮCHOVÁ, B. Slušný rozvod, 1. vyd. Brno: Era, 2002 s. 5

napovídá sám název, v péči o dítě v pravidelných intervalech střídají. Soud o ní může rozhodnout (dle ust. § 26 odst. 2, zákona o rodině) za splnění následujících zákonných podmínek:

- *„oba rodiče jsou způsobilí dítě vychovávat a mají o výchovu dítěte zájem*
- *střídavá výchova bude v zájmu nezletilého dítěte*
- *střídavou výchovou budou lépe (nežli jiným způsobem výchovy) zajištěny potřeby nezletilého dítěte*

Další podmínky vyplývají z dosavadní praxe soudů, která čerpá z odborných stanovisek znalců z oboru dětské psychologie. Mezi nimi je na prvním místě schopnost rodičů spolu slušně a konstruktivně komunikovat ve věcech péče a výchovy dítěte, dále je to vhodný věk dítěte, blízkost bydlišť obou rodičů, možnost navštěvovat stejnou školu, možnost udržení kontaktu se stejným okruhem kamarádů, dosah stejných míst, kde jsou provozovány zájmové a volnočasové aktivity, vybudované zázemí u obou rodičů a v neposlední řadě přání dítěte (pokud je již ve věku, kdy je schopno vytvořit si na věc vlastní názor a posoudit dosah svého rozhodnutí).¹¹

1.4.3 Svěření dítěte do společné péče

Stejně jako střídavá péče je i tato úprava novým institutem zavedeným velkou novelou zákona o rodině. Soud o ní rozhoduje za splnění prakticky stejných podmínek jako u střídavé péče. Rozdíl spočívá v tom, že tento způsob úpravy je určen pro rodiče, kteří i po rozvodu zůstanou bydlet společně a tedy i na výchově dětí se nadále mohou podílet ***společně***. Na druhou stranu se objevují připomínky, jaký význam má pak samotné rozvodové řízení, když se prakticky nic nemění a rodiče jsou schopni se na všem dohodnout. Patrně proto se tento druh úpravy v praxi takřka nevyskytuje.¹²

¹¹ PRŮCHOVÁ, B. Slušný rozvod, 1. vyd. Brno: Era, 2002 s. 18-19

¹² PRŮCHOVÁ, B. Slušný rozvod, 1. vyd. Brno: Era, 2002 s. 20

2. Opatrovnické řízení a zúčastněné subjekty

Subjekty opatrovnického řízení jsou soud, rodiče a jejich právní zástupci, kolizní opatrovník zastupující dítě, případně soudní znalec. Všichni zúčastnění by měli mít zájem na tom, aby konečné rozhodnutí bylo v zájmu dítěte. Bohužel se občas stává, že každý z rodičů má v řízení vlastní zájem, o němž se domnívá, že je též zájmem jeho dítěte, a právní zástupci hájí zájmy svých klientů (rodičů). Hlas dítěte by pak měl zaznívat ústy jeho zástupce – kolizního opatrovníka.

2.1 Kolizní opatrovník a jeho úloha

Funkci tzv. kolizního opatrovníka upravuje ust. § 37 odst. 2 zákona o rodině.

„Nemůže-li dítě zastoupit žádný z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení nebo při určitém právním úkonu zastupovat. Tímto opatrovníkem zpravidla ustanoví orgán vykonávající sociálně-právní ochranu dětí.“¹³

Rodiče, jako zákonní zástupci nezletilého dítěte, se v rámci řízení o výkonu rodičovské odpovědnosti (které bývá také označováno jako řízení o úpravě práv a povinností, nebo řízení o úpravě výchovy a výživy) dostávají do vzájemné kolize. Proto ani jeden z nich nemůže po dobu řízení hájit zájmy dítěte, které se tak ocitlo „na půli cesty“ mezi rodiči. Proto musí být dítěti usnesením soudu ustanoven tzv. „kolizní opatrovník“, kterým bývá zpravidla určen obecní úřad obce s rozšířenou působností, dle místa pobytu dítěte. Činnosti kolizního opatrovníka je jednou z činností OSPOD (orgánů sociálně-právní ochrany dětí). Konkrétní pracovník, v jehož pracovní náplni je výkon sociálně-právní ochrany dětí, pak prochází celým případem nezletilého dítěte, sleduje jeho vývoj, spolupracuje se soudem při realizaci potřebných šetření a účastní se soudních jednání, kde stejně jako rodiče nebo jejich právní zástupci, navrhuje konečné řešení tak, aby co nejlépe hájil zájem nezletilého dítěte, které zastupuje.¹⁴

¹³ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

¹⁴ NOVÁK, T. aj., Předrozvodové a rozvodové poradenství, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007 s. 87-88

Aby mohl kolizní opatrovník kvalifikovaně definovat nejlepší zájem dítěte, musí získat co nejvíce informací o situaci, ve které se dítě a jeho rodiče nachází. Ochota rodičů spolupracovat s opatrovníkem je různá a proto ust. § 53 odst. 2, zákona o sociálně-právní ochraně dětí ukládá rodičům následující povinnost:

„Rodiče jsou povinni

- a) spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany při ochraně zájmů a práv dítěte,*
- b) na výzvu příslušného orgánu sociálně-právní ochrany se dostavovat k osobnímu jednání, předložit listiny a další doklady a poskytnout nezbytné informace, je-li jich třeba pro výkon sociálně-právní ochrany,*
- c) umožnit za podmínek uvedených v § 52 odst. 3 návštěvu zaměstnance orgánu sociálně-právní ochrany a zaměstnance obce s rozšířenou působností zařazeného do obecního úřadu v obydlí, popřípadě v jiném prostředí, kde dítě žije, je-li to nezbytné pro ochranu života nebo zdraví dítěte nebo pro ochranu jeho práv.“¹⁵*

Jak vyplývá z výše citovaného ustanovení zákona je opatrovník oprávněn provádět neohlášené návštěvy v rodině, předvolávat rodiče a hovořit s dítětem bez přítomnosti rodičů, nebo i bez jejich vědomí.

2.2 Další subjekty spolupracující s kolizním opatrovníkem

Opatrovník veden snahou zjistit co je nejlepším zájmem konkrétního dítěte, se neobejde bez spolupráce s dalšími subjekty, které mnohdy dítě i jeho rodinu znají velice dobře. Těmito subjekty jsou především školní a předškolní zařízení, ošetřující lékař dítěte, ale také např. středisko volného času, kde dítě navštěvuje zájmové kroužky a především obecní úřad obce, v níž rodina žije. Všichni jmenovaní mají ustanovením § 53 odst. 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, uloženu povinnost s orgány SPOD spolupracovat a na vyžádání jim poskytnout informace.

¹⁵ zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

„Na vyzvu orgánu sociálně-právní ochrany jsou

- a) státní orgány,*
- b) zaměstnavatelé,*
- c) další právnické osoby, zejména poskytovatelé zdravotních služeb, školy, školská a obdobná zařízení,*
- d) fyzické osoby, pokud jsou poskytovateli zdravotních služeb nebo zřizovateli škol a dalších zařízení ...*
- e) pověřené osoby,*

„povinni sdělit bezplatně údaje potřebné podle tohoto zákona pro poskytnutí sociálně-právní ochrany ...“¹⁶

Pro usnadnění spolupráce může opatrovník, ve své žádosti o poskytnutí informací, uvést konkrétní otázky, na které požaduje odpověď. Mimo ty žádá o sdělení dalších informací, které by mohly přispět k lepší orientaci v případě. Např. lékař uvádí, kdo s dítětem převážně chodil na ošetření, jak rodiče dbali rad lékaře, zda nemuseli být opakovaně předvoláváni, zda celkový vývoj dítěte odpovídá jeho věku a další skutečnosti, kterých si při péči o zdraví dítěte všiml a které tak zcela neodpovídají běžnému standardu.

Škola může uvést, jaká byla docházka dítěte do vyučování, jak rodiče dbali o školní přípravu, kdo z rodičů a jakým způsobem se školou spolupracoval, jak bylo o dítě pečováno po stránce fyzické (oblečení, hygiena), zda chování dítěte nevykazovalo nějaké zvláštnosti, jak bylo dítě adaptováno v kolektivu spolužáků a také jak byly plněny finanční závazky vůči škole (např. hrazení pomůcek, obědů v jídelně, výlety a jiné akce).

Předškolní zařízení disponuje informacemi, kdo dítě do školky ráno přivádí a kdo ho vyzvedává, jak se rodič k dítěti chová (netrpělivost, neurvalost, nezájem, jak a zda vůbec probíhá ráno rozloučení a odpoledne přivítání), zda má zájem komunikovat s pedagogy a zajímá se o pocity dítěte. Nesmí zůstat utajeno, pokud byla odpovědnost za mladšího sourozence rodiči zcela přesunuta na staršího bratra či sestru, obzvláště

¹⁶ zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

pokud je mezi dětmi jen malý věkový rozdíl. Sdělení podezření na nepřiměřené tělesné tresty je snad již samozřejmostí a není třeba tuto povinnost více rozvádět.

V některých případech (a mnohdy lživě) o sobě rodiče navzájem poskytují natolik závažné informace, že v případě jejich prokázání, by další péče takového rodiče o dítě ani nebyla možná. Pak je třeba zjišťovat pravý stav věci i v nejbližším okolí bydliště rodiny. Zde je třeba postupovat velice opatrně, s maximálním úsilím ochránit soukromí rodiny. Proto každý opatrovník velmi vítá, když na obecním úřadě obce, kde rodina žije, najde osvědčeného pracovníka, který bez postranních úmyslů (které hrozí třeba u sousedů) odpoví na položené otázky, případně sdělí vlastní postřehy o rozhodných skutečnostech.

Okruh oslovených subjektů je v každém případě individuální. Někdy se však sejdou natolik rozporuplné informace, že z nich opatrovník není schopen vytvořit jednoznačné doporučení, jaké řešení je v nejlepším zájmu dítěte. V takovém případě může u soudního jednání navrhnout vypracování znaleckého posudku.

2.3 Způsoby zjišťování stanoviska dítěte

Soud při svém rozhodování bere v úvahu i názor dítěte, pokud je schopno vzhledem ke stupni svého vývoje posoudit dosah rozhodnutí, které se ho týkají a dále je schopno vytvořit si názor **skutečně vlastní**. Dítě proto musí přiměřenou formou obdržet potřebné informace o svém postavení a musí mu být dán prostor svobodně se vyjádřit ke všem rozhodnutím rodičů, které se týkají jeho osoby.¹⁷

Způsob jakým je zjišťován názor dítěte upravuje ustanovení § 100 odst. 4 občanský soudní řád.

„V řízení jehož je účastníkem nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výslechem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob,

¹⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Z. Rodinné právo v otázkách a odpovědích, 1. vyd. Praha: Computer press, 2000 s. 58

*lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.*¹⁸ Naštěstí pro všechny výše jmenované jsou v praxi uvedené možnosti uplatňovány v opačném pořadí, než je nabízí zákon.

2.3.1 Pohovor s opatrovníkem

Jak nejlépe zjistit přání dítěte, u kterého rodiče by chtělo být po rozvodu, nebo zda si přeje vyrůstat v péči střídavé, je velkým oříškem pro všechny zúčastněné – rodiče, kolizního opatrovníka, soud i psychology. Tato otázka by nikdy neměla být položena přímo, ale ať ji zaobalíte sebelépe, většina dětí vždy vyтуší, co se v pozadí veškerých dotazů skrývá. Proto zní většina odpovědí stejně - děti si přejí neztratit ani jednoho z rodičů, oba mají stejně rády, (i když o ně jeden z rodičů pečoval podstatně více), a přejí si, aby zůstali všichni pohromadě.

Warshak uvádí: *„Jsem přesvědčen, že by se mělo s dětmi hovořit, aby se zjistily jejich názory a pocity k různým navrhovaným uspořádáním. Někdy je dokonce lepší, když mají možnost různé varianty si vyzkoušet. Dětské reakce pak pro rodiče představují další doplňující informace, které by měli zvážit před konečným rozhodnutím.*“ Přesto nelze na děti přesouvat váhu rozhodnutí. Před každým rozhovorem na toto téma, jim musí být stále a znovu opakováno, že o porozvodovém uspořádání rozhodnou rodiče nebo soudce, nikdy ne děti! Toto pravidlo platí zejména v případech, kdy děti spontánně vyjadřují své preference jednoho z rodičů. Důvodem je, snaha uchránit děti před pocity viny, že daly přednost jednomu z rodičů.¹⁹

Warshak nabízí rodičům jednoduché pravidlo: *„Nenechte děti dělat po rozvodu taková rozhodnutí, která byste jim nepovolili činit během manželství. Děti přece nerozhodují o tom, kde rodina žije, jsou-li rodiče pohromadě, a není důvodu, proč by měly rozhodovat, kde mají žít, žijí-li jejich rodiče odděleně.*“²⁰ Ačkoli se tento přístup může zdát direktivní a necitlivý, zcela jistě snímá z dítěte tíhu vlastního rozhodnutí.

¹⁸ zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád

¹⁹ WARSHAK, R. Revoluce v rozvodové péči o děti, 1. vyd. Praha: Portál, 1996 s. 195

²⁰ WARSHAK, R. Revoluce v rozvodové péči o děti, 1. vyd. Praha: Portál, 1996 s. 196

Kolizní opatrovník dostává takřka ve všech případech porozvodové úpravy výchovy dětí od soudu úkol – zjistit jaké je stanovisko dítěte. Úkol je to nesnadný. Pracovníci zastávající tuto funkci, v naprosté většině, nemají žádné psychologické vzdělání a tak při své práci spoléhají především na svůj cit, zdravý rozum, profesní i osobní zkušenosti, ale také musí těžit z vědomostí získaných na přednáškách, kterých mají možnost se pravidelně účastnit a z poznatků z odborné literatury, které je v knihovnách (a to nejen odborných ale i oblastních) dostatek.

Pohovor s dítětem je vhodné uskutečnit v citově „neutrálním“ prostředí. Doporučuje se navštívit dítě např. ve škole. Pokud má důvěru ve svého pedagoga (pokud se mu např. již dříve svěčovalo se situací v rodině), je jeho přítomnost u pohovoru dítěti oporou. Kladené otázky jsou směřovány na běžný život dítěte, jaké jsou jeho záliby, jaké má kamarády, kdo mu pomáhá se školní přípravou, jaké činnosti vykonává s mámou a jaké s tátou, jak a s kým tráví volný čas apod. Ve většině případů po chvíli opadne napětí dítěte a odpovídá spontánně, aniž by své odpovědi vědomě korigovalo žádoucím směrem. Pokud zůstává strnulé, mlčí, každou odpověď dlouze zvažuje a pak odpoví několika slovy, vypovídá to o tom, že bylo svědkem vzájemného napadání a obviňování rodiči navzájem a co horšího i pomluv širší rodiny, k jejímž členům má rovněž citový vztah. V takovém případě nemá smysl trápit dítě naléháním a zjištění jeho stanoviska je vhodnější přenechat odborníkovi z oboru dětské psychologie (soudnímu znalci).

Pokud není možné s dítětem hovořit ve škole, je dalším vhodným prostředím jeho domov. Rozhovor se odehrává v jeho pokoji, kde je obklopeno důvěrně známými předměty a samozřejmě bez přítomnosti rodičů.

Nejméně vhodným řešením je předvolání dítěte v doprovodu rodičů na úřad. Již samo oficiální neznámé prostředí je dítěti nepříjemné. Těžko lze předpokládat, že se dokáže uvolnit a svěřit se se svými pocity. Odborníci rovněž připomínají, že svou váhu při vyjádření má i to, který z rodičů dítě k pohovoru přivedl a jak dlouhou dobu předtím nemělo možnost kontaktu s druhým rodičem. Pokud se opatrovníkovi nepodaří odhalit přání dítěte, stále zůstává možnost požádat o pomoc odborníka.

2.3.2 Znalecký posudek

„Vzhledem k tomu, že nezletilé dítě je tvárné a především ve velice útlém věku, čehož jsou si bezpochyby vědomi i všichni rodiče, byť nemají znalosti z oblasti psychologie, pohovor s nezletilým dítětem před pracovníkem orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo i před soudem často neodráží jeho skutečně vlastní názor, nevyjímaje pak i takové případy, kdy dítě v důsledku napětí mezi oběma rodiči zcela odmítne projevit svůj názor a zvládne svůj výstup tak, aby nedalo sebemenším způsobem náznak preference jednoho z rodičů. V takových případech je vždy na místě, aby soud zkoumal názor dítěte prostřednictvím odborníka, tj. aby ustanovil znalce a pověřil ho mj. tím, aby odhalil opravdový názor dítěte a zhodnotil dosavadní působení obou rodičů na toto dítě a to s ohledem na jejich výchovnou způsobilost. Pokud totiž dokáže jeden z rodičů ovládnout dítě tak, že v něm úmyslně buduje negativní postoj k druhému rodiči, a to někdy vedoucí až k nenávisti, mělo by takové zjištění vyústit v důkladné hodnocení výchovné způsobilosti takového rodiče.“²¹

Znalecký posudek vypracovává soudní znalec z oboru psychologie, nebo psychiatrie, kterého soud vybere ze seznamu znalců, vedeném na příslušném oddělení krajského soudu. Znalce soud ustanoví usnesením, ve kterém také definuje otázky, na které od něho žádá odpověď. Stejně usnesení obdrží všichni účastníci řízení, tzn. rodiče i kolizní opatrovník, aby mohli případně vznést k osobě znalce odůvodněné námitky, formou odvolání. Pokud se tak nestane, nabude usnesení právní moci a soud znalci poskytne soudní spis. Po jeho nastudování pozve znalec rodiče a dítě k vyšetření, na jehož základě pak odpovídá na dotazy položené soudem. Vypracovaný znalecký posudek spolu se soudním spisem vrací znalec soudu. Další vyhotovení posudku obdrží oba rodiče i opatrovník. Pokud to soud či některá se zúčastněných stran uzná za vhodné, lze k jednání soudu předvolat i soudního znalce a klást mu v průběhu jednání doplňující otázky, či požadovat vysvětlení jeho vyjádření.²²

Kromě otázek, na které má znalec odpovědět, soud stanoví znalci i lhůtu, ve které musí posudek vypracovat. Obvykle 4-8 týdnů. Znalec má právo své ustanovení

²¹ PRŮCHOVÁ, B. aj., Jak přežít rozvodové peklo, 1. vyd. Brno: Jota, s.r.o., 2004 s. 54

²² NOVÁK, T. aj., Předrozvodové a rozvodové poradenství, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007 s. 89-90

soudu odmítnout, pokud je pracovně vytížen, pokud má nějaký vztah k účastníkům řízení nebo projednávané věci, nebo pokud se k určité oblasti necítí kompetentní. Soud pak musí ustanovit jiného znalce.

V posudku jsou jasně uvedeny metody, které znalec použil, aby bylo možno zjistit, zda tyto metody byly přiměřené k zodpovězení otázek. Významné je i to, v jakém poměru byly použity metody „průhledné“, umožňující určitou stylizaci vyšetřovaných objektů, a metody „nepřůhledné“, tj. ty, při nichž zkoumaná osoba neví, co je zjišťováno a proto nemůže odpovědi vědomě upravovat ve svůj prospěch.

Pokud se rodič na předvolání znalce nedostaví, může mu soud uložit pořádkovou pokutu až do výše 50 000 Kč. Sankce ukládá trestní zákon i znalcům, pokud se prokáže, že posudek je nepravdivý, hrubě zkreslený nebo neúplný. Takové konání je definováno skutkovou podstatou nepravdivého znaleckého posudku.²³

2.3.3 Výslech dítěte před opatrovnickým soudem

Vzhledem k věku má výslech dítěte, na rozdíl od výslechu dospělých osob, svá specifika. Týkají se způsobu vedení rozhovoru, způsobu kladení a formulace otázek, oblečení soudce (u menších dětí soudce odkládá talár), je možná i přítomnost psychologa. Výslech se odehrává bez přítomnosti rodičů, pouze za účasti jejich právních zástupců a kolizního opatrovníka (se kterým se dítě předtím většinou již několikrát setkalo). Přes všechna uvedená opatření zůstává otázkou, nakolik to, co dítě chce, či řekne, je závazné pro dospělé a zejména pro státní orgány.

Bakalář dále upozorňuje, že kromě nezralosti dítěte je třeba mít na paměti ještě další, skrytější úskalí a to závislost dítěte na rodičích, a to ponejvíce na jednom z nich. Je to on, kdo rozhoduje o programu dítěte, o bydlení, o domácnosti, o jídle i o lékařské péči. Je to on, kdo dítě kárá, chválí, těší, vyvolává pocity viny a projevuje mu zájem a lásku. Dítě ví, že takový dospělý je pro něj tou nejdůležitější osobou. Cítí, že zpretrhání tohoto vztahu by jej mohlo ohrozit v jeho vývoji, zdraví, a v některých případech i na životě.

²³ PRŮCHOVÁ, B. aj., Jak přežít rozvodové peklo, 1. vyd. Brno: Jota, s.r.o., 2004 s. 47-49

Tím však problém „svobodného“ vyslechnutí dítěte zdaleka nekončí. Jsou tu další, skrytější a zrádnější úskalí. Dítě, kromě popsaného pocitu závislosti, je výrazně snadněji než dospělý:

- **korumpovatelné** – rozmazlováním, nadměrnou ochranou, menšími nároky na kázeň, školní přípravu apod.
- **vydíratelné** – projevy smutku, barvitým líčením, jak těžce ublíží lidem, kteří jej milují
- **programovatelné** – neustálým přesvědčováním, nepřítomností zábran „programujícího“ rodiče

Popsaného ovlivňování se dopouští ten z rodičů, který má menší, nebo žádný respekt k právu dítěte na druhého rodiče a na zdravý psychický vývoj. Obzvláště je třeba mít na paměti, že pokud dítě žilo (např. na základě předběžného opatření) nějaký čas odděleně od druhého rodiče, bylo nutně vystaveno informační asymetrii. Vystoupení takového dítěte před soudem pak vypadá velice přesvědčivě a emocionálně.²⁴

„Ironií je, že dychtivost dítěte účastnit se soudního jednání může (ale nutně nemusí) signalizovat, abychom byli opatrní při naslouchání dětskému hlasu, zatímco názory dítěte, které je ovšem formulovat spíše nechce, mohou nejvíce přispět k optimálnímu rodičovskému plánu. Obecně platí, že čím je míra konfliktů mezi rodiči nižší, tím snáze získáme od dětí připomínky, a to způsobem, který spíše zmírňuje, než zesiluje prožívanou úzkost.“²⁵

Nezasvěcenému pozorovateli se může zdát možnost zjištění názoru dítěte přímo u soudu liberálním a vše řešícím nástrojem. Zřejmě proto jej mnohdy navrhuje i některý z rodičů. Faktem ale zůstává, že soudce musí být především vynikajícím znalcem práva a nikoli teoreticky erudovaným psychologem. A i kdyby byl zároveň psychologem (např. pokud by kromě práva vystudoval i psychologii), mohl by tyto své zkušenosti

²⁴ BAKALÁŘ, E. aj., Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem, 1. vyd. Praha: Triton, 2008, s. 8-10

²⁵ BAKALÁŘ, E. aj., Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem, 1. vyd. Praha: Triton, 2008, s. 24

zúročit pouze ke zlepšení techniky vedení výslechu nezletilého dítěte. Nic ze znalostí psychologie by nesměl využít v rámci následného myšlenkového procesu, kdy hodnotí provedené důkazy a dospívá k závěru, tedy znění rozsudku.²⁶

²⁶ BAKALÁŘ, E. aj., Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem, 1. vyd. Praha: Triton, 2008, s. 10-11

3. Rodičovská role a kritéria střídavé péče

3.1 Základní předpoklady zdravého duševního vývoje dítěte

Těžko se najde rodič, který by nesouhlasil s následující myšlenkou Zdeňka Matějčka. „*Jedním ze základních předpokladů zdravého duševního vývoje dítěte je, aby vyrůstalo v prostředí citově vřelém a stálém. Na první pohled se to zdá být docela samozřejmé a snadno dosažitelné. Ale přece jen je třeba se nad tím zamyslet a někdy i napnout hodně sil, abychom tyto dvě podmínky splnili. Ta první požaduje, aby rodiče měli své dítě rádi. Ta druhá požaduje, aby se měli rádi navzájem. Aby dovedli vytvořit společenství, které bude trvat po celý jejich život a ve kterém bude všem dobře.*“²⁷

Autor dále uvádí, že v tomto společenství má každý člen svou roli. Dítě se mezi druhým a třetím rokem učí přijímat svou roli dítěte a současně důkladněji rozlišuje, že jiné věci dělá tatínek a jiné maminka. Ale nejde jen o rozdělení domácích prací. Dítě především rozlišuje, že každý z rodičů mluví jiným hlasem, jinak ho bere do náruče, ukazuje mu jiné věci, směje se něčemu jinému a pro něco jiného se rozzlobí. Důležité není jen to, jak se členové rodiny chovají k sobě navzájem, ale také to, jak se chovají k lidem, kteří do rodiny nepatří. Není jiné místo, kde by se dítě mohlo přirozenou cestou a tak do hloubky naučit poznávat vztahy mezi lidmi a proto je v této funkci rodina nezastupitelná.

Již od dětství si člověk vytváří svou společenskou roli - chlapci mužskou a dívky ženskou. Na to je třeba od počátku zaměřovat i výchovu. Proto si dříve děti hrály na maminku a na tatínka, na paní doktorku a na školu. Dnešní technicky vyspělé a atraktivní hračky děti od těchto her odvádí, a proto je třeba prohlubovat a kultivovat jejich zájem o lidské vztahy. Je to nutná příprava, aby si jednou dokázaly vybrat životního partnera a založit zdravé, trvalé a citově vřelé rodinné společenství.²⁸

Základ rodiny tvoří otec, matka a dítě (nebo v lepším případě více dětí) a mezi nimi vzniká bohaté pletivo vzájemných vztahů. Matka má k dítěti nepoměrně

²⁷ MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti, 1. vyd. Praha:Avicenum, 1986 s. 9

²⁸ MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti, 1. vyd. Praha:Avicenum, 1986 s. 50-51

přirozenější cestu než otec, a to díky těhotenství, během kterého se už s dítětem seznamuje a vytváří první pouta. Pak přichází kojení, opatrování a ošetřování a původní biologické pouto se přetváří v psychologické. S otcem to bývalo jiné. Ještě před několika desetiletími přišel otec víceméně k hotovému, a proto si často se svou novou funkcí nedovedl poradit. Navíc měl více starostí a vzruchu, méně pohodlí a pozornosti své ženy. Někdy to šlo až tak daleko, že se musel vnitřně bránit, aby na své dítě nezačal žárlit.

Matějček upozorňuje, že sociologické průzkumy ukázaly, že funkce otce se v posledních desetiletích změnila výrazněji, než funkce matky. „*Otec je dnes mnohem více vychovatelem dítěte, než kdykoliv dříve. Už proto, že se s ním dostává do intimního styku takřka od prvních dnů, má možnost formovat od samých počátků stavbu jeho osobnosti, a že při novém rozdělení úkolů v rodině přebírá celou řadu prací dříve vysloveně ženských. Dnešní otec nemá tedy tolik práce s obživou rodiny, ale zato má nepoměrně náročnější úkoly v oblasti psychologické. A v tom je nové, nebývalé zhodnocení otcovské role!*“²⁹

3.2 Kritéria svěřeni dítěte do střídavé péče

Základní kritéria stanoví již samotné znění zákona o rodině v ust. § 26 odst. 2.

„*Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.*“³⁰

Ústavní soud České republiky dospěl v konkrétním rozhodnutí (nález ÚS ČR číslo I. ÚS 48/04 ze dne 27. ledna 2005) k závěru, že: „Svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního pozitivního vztahu rodičů k dítěti. To předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných. Rozhodnutí o střídavé výchově nezletilého dítěte by mělo vycházet

²⁹ MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti, 1. vyd. Praha:Avicenum, 1986 s. 58

³⁰ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

z jejich společné vůle a dohody, schopnosti spolu komunikovat a spolupracovat a zapojovat dítě do svých vzájemných problémů.³¹

Pokud žijí rodiče pohromadě, ani si neuvědomují, z jakých maličkostí a organizačních detailů se skládá péče o dítě. Všechno běží automaticky, veškeré situace se řeší v pořadí, jak přicházejí a věnuje se jim ten rodič, v jehož „kompetenci“ se daný problém nachází, nebo ten, který má zrovna čas. Před nařízením střídavé péče by si rodiče měli vypracovat „manuál“, jak na věci základní, tak i na zdánlivé maličkosti, které se časem mohou stát jablkem sváru. Pokud rodiče neprojdou touto první zkouškou, těžko lze očekávat, že obstojí v dalších, daleko těžších situacích, které střídavá péče přinese.

„Mezi základní, lze říci úřední, záležitosti patří domluva na tom, kde bude mít dítě trvalé bydliště, kdo z rodičů bude moci nárokovat patřičné snížení daňového základu, u kterého dětského lékaře bude dítě v péči atd. Ujasnit se musí také finanční otázky. Nejde jen o běžné výdaje, ale i výdaje jednorázové a podstatné, např. částky za kroužky, jazykovou výuku, sportovní vybavení, školní výlety a exkurze atd. Pak se také jedná o otázky každodenního života. Kde a jaké šaty bude dítě mít, jak se budou šaty předávat, zda budou vyprané nebo nevyprané atd. K domluvě je toho skutečně dost.“³²

Průchová a Novák dále formulovali základní předpoklady, které by (vedle zákonných podmínek) dle jejich názoru měl soud zkoumat a bez jejichž naplnění by střídavá péče neměla být soudem shledána jako vhodná.

- 1. „Rodiče dítěte jsou schopni setkávat se, spolupracovat, jsou schopni vyslechnout zmínky o druhém rodiči bez afektů. Tento předpoklad však musí splňovat i širší okruh osob blízkých každého z rodičů, zejména těch, kteří přicházejí s rodičem a dítětem často do styku (např. prarodiče, tetičky a strýčkové apod.)**

³¹ NOVÁK, T. aj., Předrozvodové a rozvodové poradenství, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007 s. 68-69

³² NOVÁK, T. aj., Předrozvodové a rozvodové poradenství, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007 s. 68

2. *Dítě, které je seznámeno s podstatou střídavého režimu výchovy (samozřejmě s přihlédnutím k věku a rozumové vyspělosti dítěte), s tímto souhlasí a přeje si ho.*
3. *Rodiče mají dostatečné bytové zázemí pro každodenní potřeby dítěte; bydliště rodičů nejsou příliš vzdálená od sebe.*³³ Klimeš doplňuje: „Školáci jsou již mnohem více fixováni na svůj kolektiv vrstevníků a je škodlivé tento kolektiv střídat v jakémkoli cyklu. I týdenní i půlroční střídání – to vše vytrhuje dítě z jeho dětského kolektivu a dělá z něho outsidera, vydědence, protože s kamarády nesdílí společný osud...Ve školním věku je střídavá výchova možná jen za předpokladu, že dítě při střídání nemění školu, ani formotvorný dětský kolektiv (partu, kroužky apod.). Střídání školního kolektivu v praxi znamená, že dítě kromě normální rodiny přijde i o normální vztahy v kolektivu a je směřováno na dráhu outsidera“.³⁴ Někteří autoři dokonce navrhují, že by vzdálenost bydlišť rodičů neměla být větší, než jakou je dítě schopno překonat samo, bez pomoci rodiče – např. na kole, pěšky atd., aby nebylo závislé na ochotě rodiče, u něhož je právě v péči.

Dále Průchová a Novák uvádí: „Je proto sledováno, zda zůstane dítěti zachováno stejné prostředí, a to nejen školní, ale také mimoškolní, tj. stejný okruh kamarádů, možnost provozování stejné mimoškolní aktivity, jistota zachování dosud známého prostředí. Vzdálenost mezi bydlišti obou rodičů by neměla být příliš velká, aby dítě nemělo pocit, že se permanentně stěhuje, mělo by se jednat o minimální vzdálenost dostupnou bez obtíží.“³⁵ Výčet základních předpokladů dále pokračuje:

4. *„Rodiče jsou schopni spolupracovat při technickém zajištění potřeb dítěte. Nejedná se jen o potřeby, jako je praní, žehlení prádla, ale také např. financování jednorázových nebo naopak dlouhodobých činností dítěte. Bez shodné vůle rodičů se neobejde ani rozhodnutí o tom, kde bude mít dítě trvalé bydliště, přestože bude fakticky bydlet na dvou místech... Mnohdy se*

³³ PRŮCHOVÁ, B. aj., Jak přežít rozvodové peklo, 1. vyd. Brno: Jota, s.r.o., 2004 s. 43

³⁴ http://www.klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf (15.12.2011)

³⁵ PRŮCHOVÁ, B. aj., Jak přežít rozvodové peklo, 1. vyd. Brno: Jota, s.r.o., 2004 s. 42

*však zcela nepřekonatelným problémem jeví dohoda mezi rodiči, kdo z nich bude uplatňovat v rámci výpočtu daně z příjmu fyzických osob tzv. odpočitatelnou položku na dítě, nebo kdo z rodičů bude pobírat přídavky na děti.*³⁶

Shora uvedená kritéria jsou celkem snadno zjistitelná a soudu prokazatelná. Warshak však přidává další důležitá kritéria, na nichž závisí, zda bude střídavá péče fungovat, a ta již tak lehce poznat nejde, protože proklamace rodičů před soudem či kolizním opatrovníkem jsou velice často v rozporu s tím, co rodiče skutečně cítí a konají.

„Společná péče nejlépe funguje, když:

- *oba z rodičů jsou přesvědčeni, že ten druhý je pro děti důležitý*
- *oba z rodičů jsou přesvědčeni, že ten druhý je také dobrý rodič*
- *rodiče mají ke střídavé péči příznivý postoj*
- *jeden rodič řádně dodržuje své finanční závazky vůči druhému*
- *rodiče jsou flexibilní*
- *rodiče mají slušnou úroveň komunikace*
- *rodiče nezatahují děti do svých konfliktů*³⁷

Klimesh upozorňuje ještě na další kontraindikace střídavé péče a to jsou **výrazně odlišné životní styly rodičů a výrazně odlišná životní úroveň**. Doslova říká: *„Není dobré, aby se socioekonomický status dítěte měnil v týdenním cyklu – týden chudé a týden bohaté“*. Rovněž budou narušovány pracovní návyky dítěte, které jeden týden stráví ponocováním a zábavou s rodičem-bohémem, aby v následujícím týdnu muselo všechno dohánět s rodičem-nádeníkem. Pečlivě zvažena by měla být i délka cyklu, protože čím je dítě menší, tím častěji potřebuje vidět oba rodiče. Proto cyklus střídání po týdnu je přijatelným kompromisem mezi potřebou dítěte a pohodlím rodičů. U dětí předškolního a mladšího školního věku je třeba rodičům doporučovat společné setkání celé rodiny vždy uprostřed týdenního cyklu, aby nevznikal pocit osiření. Za střídavou

³⁶ PRŮCHOVÁ, B. aj., Jak přežít rozvodové peklo, 1. vyd. Brno: Jota, s.r.o., 2004 s. 43

³⁷ WARSHAK, R. Revoluce v rozvodové péči o děti, 1. vyd. Praha: Portál, 1996 s. 172

výchovu by neměly být považovány cykly delší než tři týdny, tj. měsíc, půl roku a rok, protože ztrácejí charakter střídavé péče a v podstatě jde o **střídavé svěřování dítěte do péče vždy jednoho rodiče.**³⁸

38 http://www.klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf (15.12.2011)

4. Postoje zúčastněných stran ke střídavé péči

4.1 Proč končí většina dětí v péči matky

Odborné publikace i webové stránky různých sdružení „angažovaných otců“ jsou plné stesků nad tím, že soudy uvažují zkosnatěle a kolizní opatrovníci (povětšinou ženy) nejsou nakloněni střídavé péči. Ale možná je důvod, proč většina dětí končí v péči matky, také někde jinde, a to hned na počátku plánování porozvodové péče o děti.

„I Když to zní překvapivě, většina rozvádějících se dvojic stráví méně času a energie při rozhodování, kdo bude pečovat o děti, než při rozhodování, komu budou patřit které knihy a který nábytek. Jde o rodiče, kteří milují své děti. Když ale dojde na to, kdo bude pečovat o děti, většina dvojic slepě následuje kulturně-společenskou zvyklost, která je zbavuje potřeby řídit se vlastním úsudkem. Tento zaběhlý postup diktuje vždy stejné porozvodové uspořádání pro všechny děti: po rozvodu děti mají žít s matkami a být v jejich výhradní péči.“³⁹

Prezident Soudcovské unie JUDr. Jaromír Jirsa odhaduje, že zhruba 90 % otců po rozvodu do péče děti nechce. Plzeňská advokátka JUDr. Daniela Kovářová, která se 17 let zabývá praxí z větší částí zaměřenou na rodinné právo, hledala ve svém soukromém archivu odpověď na otázku, zda není toto tvrzení příliš pesimistické. Výsledky zveřejnila v Rodině a právu, ve svém článku „Nevinní otcové, nevinné matky?“ Uvádí, že od 1. 8. 1998, kdy začala platit novela o rodině umožňující střídavou a společnou péči, zastupovala rodiče ve 130 sporech (v 92 případech na straně matky, v 38 případech na straně otce). Z celkového počtu jen ve **dvou** případech získali děti do péče otcové, ve všech ostatních matky. Z toho ve 41 % to bylo po vzájemné dohodě rodičů. Závěr je neúprosný - ze 130 případů pouze 3 otcové požadovali děti do své péče, a dvěma se to podařilo.⁴⁰ Z tohoto pohledu se šance otců na svěření dětí již nezdají tak mizivé, jak je to veřejnosti mnohdy předkládáno.

³⁹ WARSHAK, R. Revoluce v rozvodové péči o děti, 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 15

⁴⁰ KOLÁŘOVÁ, D. Nevinní otcové, nevinné matky. Rodina a právo, č. 7/2005, s. 1-2

Zajímavý pohled na otázku „proč dnes muži usilují o převzetí dětí do vlastní péče“ nabízí JUDr. Otakar Motejl: „*Dříve soud při rozvodech rozhodoval o vině a z té se pak odvozovaly praktické důsledky, jako např. právo na užívání bytu či alimenty. Tato praxe pominula, ale potřeba partnerů nějak přesunout vinu z jednoho na druhého stále trvá. Používá se tedy přiřčení dětí či majetku, jako oficiálního označení toho, kdo je dobrý a kdo špatný.*“⁴¹

4.2 Problematické postoje matek ke střídavé péči

Důvodů, proč se ženy nechtějí o péči o děti po rozchodu dělit, je jistě mnoho. Velká většina otců, ale i matek, považuje za normální, že otcové rodinu zabezpečují po stránce materiální a na výchově a péči o děti se v různé míře pouze podílejí. Začíná to už tzv. mateřskou dovolenou. Je to matka, která se vzdává zaměstnání, je omezena ve styku s přáteli, ve svém kariérním růstu, volnočasovém vyžití a v dalších oblastech života, protože při celodenní péči o děti jí na vlastní zájmy již nezbývá čas. Samozřejmě, že to (ve většině případů) dělá ráda, ale stejně ráda si od dítěte odpočine, jakmile se otec vrátí ze zaměstnání a projeví snahu ji v péči vystřídat. Bohužel dnešní uspěchaná doba a nároky zaměstnavatelů takovému střídání moc nenahrávají. Otcové se vrací domů většinou, až když jdou děti do postýlek, nebo tak unavení, že ani nemají o nějaké střídání zájem. Jsou i tací, kteří čekají ještě obdiv a uznání, že zatímco žena si podle nich užívá na mateřské dovolené, oni v potu tváře rodinu materiálně zabezpečují. Neví nic o potřebách, zvycích a rituálech svých malých dětí. Byli by naprosto ztraceni, kdyby museli matku ze dne na den zastoupit.

Pak děti odrostou, nastoupí do mateřských škol a opět se většinou starají matky. Na důkaz tohoto tvrzení se stačí ráno a odpoledne postavit na hodinku před školku - pokud na deset maminek pozorovatel zaznamená jednoho spěchajícího tatínka, bude to úspěch.

Přijde škola a první povinnosti. Na dotaz, kdo s dětmi píše první čárky, kolečka a vlnovky opět odpoví většina dětí, že maminka. A tak by se dalo pokračovat. V některých rodinách to funguje lépe, jinde hůře a někde to fungovat přestane a dojde

⁴¹ KLIMEŠ, J. Partneři a rozchody, 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 63

k rozchodu. Otcové si najednou uvědomí, jak jim budou děti chybět, pokud odejdou s matkou. Ozvou se i prarodiče ze strany otce, kteří se rovněž obávají ztráty, slíbí pomoci s péčí a návrh na střídavou výchovu je na světě.

Mnohá matka se nestačí divit, kde se taková odvaha v otci vzala a neumí si představit, jak by se o děti postaral, když se dosud nikdy ani nepokusil zastat ji v některé ze základních „pečovacích“ povinností. Naštěstí pro děti většina z takto unáhlených návrhů sejde ze světa ještě před prvním jednáním soudu.

Ale podstata předchozích odstavců spočívá v tom, že matka, na které několik předchozích let spočívala výhradní péče o dítě (byť s otcem po boku), si neumí představit, že by se o ni najednou měla začít dělit. Má pochybnosti, jak to otec zvládne. Může dítě vystavit něčemu, co považuje za nezodpovědný experiment? A co by tomu řekli všichni okolo? Jak by jako matka vypadala, kdyby na něco takového přistoupila?

Warshak uvádí: *„Matky, které se vzdávají péče o děti, musí být připraveny na dvojitou dávku kritiky. Typicky se předpokládá: Jsou to nezralé ženy, které se jen snaží uniknout rodičovské odpovědnosti. Opustily své potomky, jen aby se mohly věnovat životu se sexuální promiskuitou. Jsou to ženy bez srdce, které nemají mateřský cit a dávají přednost kariéře a vlastní svobodě před dětmi.“*⁴²

Renomovaný psycholog PhDr. Tomáš Novák, který se rodinnou problematikou zabývá dlouhodobě, zaznamenal u matek zabývajících se úvahami o střídavé péči tyto problematické postoje:

1. **Biologická preference a obavy z okolí** – názor „dítě patří matce“ je v naší populaci zakořeněn. Objevuje se napříč vzdělanostním spektrem. Mezi stále ještě zakořeněné mýty patří názor „po rozvodu nedostane dítě jen narkomanka, prostitutka, nebo krkavčí máma“. Matky se obávají, že přistoupením na střídavou výchovu se jim této nálepky dostane přinejmenším z poloviny. Situaci mnohdy vnímají jako neštěstí, trvalý zdroj stresu, proto je vhodné přihlídnout k frustrační toleranci. Ta je však subjektivní.

⁴² WARSHAK, R. *Revoluce v rozvodové péči o děti*, 1. vyd. Praha: Portál, 1996 s. 91

2. **Hluboké přesvědčení o neschopnosti muže postarat se o dítě** – některé ženy schopnosti mužů v daném směru fatálně podceňují. Situaci mohou komplikovat i rozdíly v tzv. mužské a tzv. ženské péči. Mužský styl péče o dítě může být jiný, než jsou představy matky. To, co otec nazývá velkorysostí, může matka považovat za dítě ohrožující hazard.
3. **Přeceňování náročnosti logistických otázek střídání** – jde o otázky, jak se budou předávat věci (oblečení, pomůcky, sportovní potřeby), které dítě nebude mít dvakrát, kdo je bude prát, případně kdo bude kupovat nové. Tyto problémy jsou však dobře řešitelné a vyplatí se předem vytvořit určitý manuál ve smyslu „co, kdo, kdy“.
4. **Obava z toho, že dítě bude „všude host a nikde doma“** – zvýšená citlivost matek na tuto problematiku zřejmě souvisí s větším důrazem žen na zázemí domova.⁴³

Další, spíše osobní a osobnostní motivy, které vedou matky k odmítání střídavé péče, uvádí Bakalář:

- **Motiv pomsty** – důvodů proč se mstít může být několik, většinou iracionálních, kromě faktu, že dojde k zeslabení nebo dokonce přerušení toku hmotných statků.
- **Motiv „ochrany“ dítěte** – během eskalace manželského konfliktu mění matka podstatně své mínění o otci. Hodnocení jeho povahových, morálních a charakterových kvalit prodělává až stoprocentní změnu (odborná literatura to nazývá „Brunhildin komplex“). Matka nevěří v nic kladného, naopak o záporných vlastnostech je nezvratně přesvědčena. Proto přece nemůže dopustit, aby takový člověk její dítě vychovával.
- **Motiv bezpečnosti** – matka se zcela realisticky obává, že by se o ní otec prostřednictvím dítěte dozvídal informace, které by pak proti ní mohl zneužít.

⁴³ NOVÁK, T., Problematické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu. Právo a rodina, č. 11/2010, s. 17-18

- **Motiv mocenský** – hladký průběh styku dítěte s otcem by zákonitě oslabil míru nepřátelství, a tím i mocenské ambice matky. Také je tu vnitřní potřeba dát svému bývalému jasně najevo, kdo tu má poslední slovo.
- **Motiv preventivně praktický** – pokud matka již navazuje nový vztah, dává zpřetrháním starých vazeb novému partnerovi jasně najevo, že z manželství zůstalo jen vyhrocené nepřátelství a obnovení původního vztahu nepřichází již v úvahu.
- **Motiv obav z pozdější ztráty dítěte vůbec** (změna výchovy) – starší dítě si může citovou preferenci prosadit.
- **Motiv formovat psychiku dítěte.**⁴⁴

Jaké jsou tedy typy matek, kterým se podaří ubránit těmto motivům? Jaké důvody je vedou jít proti zaběhaným praktikám a sebrat odvahu k něčemu novému, za co je možná okolí odsoudí?

4.3 Důvody vedoucí matky k souhlasu se střídavou péčí

Ve většině případů to není jen jeden faktor, který motivuje matku, aby se vzdala výhradní péče. Warshak uvádí že: „*Matka, která tak učiní, může chtít přijetím nového životního stylu odhalit své možnosti. Vůči mateřské roli se může cítit ambivalentně. Ponecháním dětí u otce není nijak zneklidněna, neboť věří, že její bývalý manžel zvládne péči a výchovu přinejmenším stejně dobře jako ona sama. Určitě není necitlivá k potřebám svých dětí.*“⁴⁵

Ve své knize *Revoluce v porozvodové péči o děti* Warshak zmiňuje čtyři hlavní důvody:

1. **Finanční zdroje** – většina žen chce sladit péči o děti s postupem v povolání, nebo s dalším vzděláváním.

⁴⁴ BAKALÁŘ, E. Průvodce otcovstvím, 1. vyd. Praha: Vyšehrad, spol. s r.o., 2002 s. 103-105

⁴⁵ WARSHAK, R. *Revoluce v rozvodové péči o děti*, 1. vyd. Praha: Portál, 1996 s. 93

2. **Nevyhovuje jim role matky na plný úvazek** – ambivalence k mateřství může mít kořeny ve vztahu matky k její vlastní matce, který mohl být konfliktní.
3. **Touha vyzkoušet nový životní styl** – osvobození od starostí o děti, hledají novou identitu s novými možnostmi. Nejde však o citovou nezralost, je to vědomé úsilí překročit hranice mateřství na plný úvazek. Takové rozhodnutí vyžaduje odvahu a je děláno s přesvědčením, že to je to nejlepší pro celou rodinu.
4. **Důvěra ve schopnosti otce práci zastat** – důvěra v rodičovské dovednosti otce, pocit matky, že by nebyla schopna zvládat stresy rodiny s jedním rodičem.⁴⁶

4.4 Problematické postoje otců ke střídavé péči

PhDr. Tomáš Novák shromáždil i problematické postoje otců:

- 1) **Bez dítěte ve své péči manželka neodejde** – dotyčný si nepřeje převzít dítě do své péče. Žádá o střídavou péči účelově s cílem odradit manželku od rozvodového jednání. Předpokládá, že riziko střídavé péče bude strašákem, který manželku odradí od rozvodového konání.
- 2) **Přesun zodpovědnosti** – zhruba třetina otců uvažuje, že je schopna se o dítě postarat sama, většina jich ovšem spoléhá na pomoc babičky dítěte, případně nové partnerky. Muž i v nových podmínkách hodlá pokračovat v dosavadním stylu svého života i pracovním vytížení. Delegování odpovědnosti za dítě na babičku či novou partnerku však není ideální řešení – stává se zdrojem nových konfliktů. Zvláště u babiček je zde potenciální nebezpečí kritiky bývalé snachy (objevuje se i v případech, kdy otec mlčí). Nové partnerky mívají tendence kritizovat kromě matky i dítě. Nejde o naplňování negativního konceptu „macechy“, spíše jde o nezvládnutí nových podmínek. Bezdětným partnerkám chybí zkušenosti, ale

⁴⁶ WARSHAK, R. *Revoluce v rozvodové péči o děti*, 1. vyd. Praha: Portál, 1996 s. 92-93

problémy mívají i ženy s dětmi, protože dítě ve střídavé péči se chová jinak, než jsou u svých vlastních potomků zvyklé.

3) **Zákon vše vyřeší** – střídavou péči umožňuje zákon, je vyslovena soudem a matka se musí situaci přizpůsobit. Tento přístup nadhodnocuje možnosti blahodárného vlivu zákona. Opomíjí skutečnost, že něco strpět je jedna věc a ztotožnit se s tím je věc druhá. Stává se, že oba rodiče střídavou péči bojkotují, přičemž volí stěží prokazatelné postupy – dokáží zneužít eventuální zdravotní, školní, výukové i kázeňské problémy, kdy viníka vidí vždy v druhém rodiči. Jinou variantou téhož přístupu jsou následující postoje:

a) **Dítě jako dítě** (střídavá péče je vhodná pro každého) – ne každý rodič je schopen vcítit se do psychiky svého dítěte. Existují děti, které se skutečně obtížně adaptují na střídání prostředí, jejich preference jednoho rodiče je mimořádně výrazná a střídání výchovných prostředí je pro ně těžko přijatelné. Překážkou může být i vztah k novým členům rodiny, ať už jsou to noví partneři, jejich děti, nebo polorodí sourozenci.

b) **Střídavá výchova je možná v každém věku** – to je omyl. Pokud mají být respektovány patřičné podmínky pro rozvoj dítěte, lze tuto formu uskutečnit nejdříve v předškolním věku, tj. v období, kdy již dítě dochází do mateřské školy.

c) **Podcenění přípravy na školu** – teoreticky by dítě mělo být schopno samostatné přípravy do školy. Praxe však bývá jiná. Těžko lze předpokládat, že dítě, které je zvyklé u jednoho rodiče na výraznou pomoc a kontrolu, bude v jiném prostředí přípravu zvládat samostatně. Tento problém bagatelizují zvláště otcové. To, že rodič probíranou látku zvládá, ještě negarantuje jeho didaktické schopnosti – někteří rodiče se s dětmi prostě učit nedokážou. Pokud do hry vstupují ještě různé poruchy učení vyžadující specifický přístup a odlišná míra nároků na znalosti dítěte, stává se situace ještě vyhraněnější.⁴⁷

⁴⁷ NOVÁK, T., Problematické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu. Právo a rodina, č. 11/2010, s. 16-17

V soudní praxi se lze často setkat s návrhem otce na svěřeni dítěte do jeho výhradní péče, který je pak při jednání „velkoryse“ přehodnocen, na péči střídavou. Takový typ otce nazval Warshak *vyjednávач a vyžírka*, protože chce touto strategií zastrašit a získat tak v jednání lepší postavení. Warshakova typologie otců žádajících o děti z nečestných pohnutek pokračuje dalšími typy:

- *Zastrašovač a citově závislý* – je variantou vyjednávачe, nepřeje si rozvod, a proto hrozí matce ztrátou dětí, pod touto hrozbou chce udržet manželství.
- *Pomstychtivec a narcista* – získání dětí je tou nejlepší formou jak potrestat matku dětí za to, že byl opuštěn a dokázat sobě i světu svou cenu.
- *Vykupitel a osamělý* – *vykupitel* si přeje rozvod, ale trpí pocity viny za rozbití rodiny. Aby je zmírnil, chce se starat o děti. *Osamělý* potřebuje děti pro svou citovou oporu a zahnání pocitu osamělosti.⁴⁸

4.5 Jak vnímají střídavou výchovu dětí

PhDr. Tomáš Novák se domnívá, že děti akceptují střídavou péči rodičů do té míry, do jaké ji přijímají jejich rodiče. Dokáží se vcítit do rodiče, k němuž mají přece jen citově blíže. Diferencují pak jeho opravdové přání a naopak „poznanou nutnost“, s níž eventuálně vnitřně nesouhlasí. Při hlubším rozhovoru i při interpretaci dětských kreseb na téma „naše rodina“ a „začarovaná rodina“ lze i u dítěte, které souhlasí, zaznamenat známky napětí. Objevují se pocity nejistoty, váhání, úzkosti, i sebeobviňování. Dítě ve velké většině případů chce zachovat stávající rodinu. Má tendenci se obviňovat z toho, že se mu to nezdařilo, nebo dokonce že rozpad rodiny zaviniilo.

„Po prvním šoku z rozvodu a nových okolností může dobře fungující střídavá výchova působit jako zklidňující element. Organizační zátěž střídání dětí obvykle z míry nevyvede. Relativně největší problém je v eventuální nutné adaptaci na nové partnery otce a matky. Přizpůsobení je při této úpravě snad ještě složitější než při dalších možných variantách péče. Případné konflikty vedou děti k úvahám o přechodu do péče

⁴⁸ WARSHAK, R. *Revoluce v rozvodové péči o děti*, 1. vyd. Praha: Portál, 1996 s. 74-75

*druhého z rodičů. Stává se, že dítě otci vyhrožuje odchodem k matce a naopak matce předhazuje, že chce k tatínkovi. Střídavá péče vyžaduje mimo jiné i určitou míru diplomatického jednání. U některých dětí takové jednání přechází v náznak oportunismu ve smyslu souhlasu jak s otcem, tak s matkou, i když jsou jejich názory třeba protichůdné.*⁴⁹

PhDr. Jeroným Klimeš nabízí na svých internetových stránkách přehled základních doporučení pro rodiče, soudy a úřady, na co se zaměřit, než bude rozhodnuto o střídavé výchově. Mimo jiné zde varuje před nařizováním střídavé výchovy pouze na základě přání dětí. Doslova říká: „*Výjimečně se objevují případy, kdy rodiče o střídavou výchovu nestojí, ale prosadí si ji u soudu samy děti. To je projev faktu, že na začátku rozchodu jsou děti vždy obránci vztahu a jsou proti rozpadu rodiny. Bohužel mají smůlu a toto lpění na střídavé výchově je jen projev protestu a zoufalého volání o pomoc. Proto je důvodné předpokládat, že děti samy nevědí, co bude střídavá výchova v praxi znamenat. Hlavním problémem však je, že vykonavatelem této výchovy pak nebudou děti, ale rodiče. Jestliže ti se nejsou schopni domluvit na jednotné výchovné strategii, je nebezpečí, že dojde k střídání dvou protiřečících se výchovných stylů, popř. zanedbávání dětí (výchova po telefonu). Není proto rozumné prosazovat střídavou výchovu proti vůli rodičů.*“⁵⁰

⁴⁹ NOVÁK, T., *Problematické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu. Právo a rodina*, č. 11/2010, s. 18

⁵⁰ http://www.klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf (15.12.2011)

5. Klady a zápory střídavé péče

Následující kapitola byla vytvořena z prací různých odborníků, jejichž názory se v některých bodech shodují a v jiných liší. Odlišné je hlavně pořadí důležitosti kladů a pořadí důležitosti záporů. Všichni jsou však zajedno v tom, že kvalita a prospěšnost střídavé péče stojí a padá na schopnosti rodičů nadále spolu slušně komunikovat, schopnosti odsunout do pozadí své vlastní zájmy, zapomenout na vzájemné křivdy a mít na mysli pouze prospěch dítěte.

5.1 Klady střídavé péče

Tyl poukazuje na skutečnost, že v České republice neexistuje žádný srovnávací výzkum dětí v různých formách svěřeni do péče rodičů po rozvodu. Nejvíce výzkumů bylo provedeno v USA, kde byla střídavá péče uzákoněna v r. 1973. Prakticky všechny výzkumy realizované v USA zjistily významně lepší socializační podmínky i výsledky u dětí, které se nacházejí ve střídavé péči než dětí v péči jednoho rodiče (zpravidla matky). Všechny výzkumy konsistentně zjistily že:

1. Děti ve střídavé péči rodičů jsou významně lépe adaptovány ve všech ukazatelích – tělesné a duševní zdraví, rodinné vztahy, behaviorální a emoční adaptace, sebeúcta.
2. Adaptace dětí ve střídavé péči se neliší od dětí v úplných rodinách.

A opět s odkazem na zdroj z USA (konkrétně Ministerstva zdravotnictví a sociálních služeb), protože v České republice nejsou tato data sledována, Tyl uvádí že, děti vyrůstající v rodině bez otce jsou ohroženy těmito riziky:

- 5x větší pravděpodobnost, že spáchají sebevraždu
- 32x větší pravděpodobnost, že utečou z domova
- 20x větší pravděpodobnost, že budou trpět poruchami chování
- 14x větší pravděpodobnost, že se dopustí násilnění
- 9x větší pravděpodobnost, že nedokončí školu

- 10x větší pravděpodobnost, že upadnou do drogové závislosti
- 9x větší pravděpodobnost, že skončí ve výchovném ústavu
- 20x větší pravděpodobnost, že skončí ve vězení

Alarmujícím je i další zjištění amerických výzkumníků, a sice že ve všech ukazatelích nejhůře dopadly děti žijící s matkou a otčímem, čili že „náhradní mužská autorita“ při výchově dítěte nemůže biologického otce nahradit.⁵¹

Následující seznam kladů střídavé péče byl sestaven zejména z Novákova *Rozvodového a porozvodového poradenství*. Dalšími zdroji byly i práce jiných autorů, bohužel v naprosté většině z nich jsou jednotlivé aspekty zmiňovány pouze ve zkratce a málokterý je obsírněji popsán.

Za KLADY správně aplikované střídavé výchovy lze tedy považovat:

1. Žádný z rodičů nemá tzv. hlavní slovo

Zde je důležitá důvěra jednoho rodiče v druhého, v jeho úsudek a v jeho opravdový zájem o dítě. Jen takový rodič nezneužije svého podílu na výchově k tomu, aby druhému rodiči mařil jeho výchovné úsilí a podlamoval u dítěte jeho autoritu.

Bakalář to definuje takto: „*Není zde vítěze ani poraženého, oba rodiče jsou „úředně“ rovnocenní a mají – po opadnutí rozvodové tenze – prostor pro spolupráci v zájmu dětí. Při tradičním řešení bývá mocenské postavení asymetrické a další spolupráce je obvykle malá. Potíže s asymetrií byl patrně i jeden z důvodů k zavedení instituce střídavé či společné výchovy.*“⁵²

2. Žádný rodič nemá výhradní odpovědnost za důležitá rozhodnutí

Může jít o rozhodnutí podstoupit či nepodstoupit lékařský zákrok (zvláště pokud se i lékaři v názoru různí), rozhodnutí o odkladu školní docházky, výběr školy (soukromá, státní, s rozšířenou výukou jazyka, víceleté gymnázium nebo čtyřleté?) a výběr povolání. „*To jsou příklady rozhodování, se kterými se manželé musí potýkat po*

⁵¹ TYL, J., Střídavá péče je prokázane pro děti lepší. Právo a rodina, č.11/2006, s. 18-21

⁵² BAKALÁŘ, E. Průvodce otcovstvím, 1. vyd. Praha: Vyšehrad, spol. s r.o., 2002 s. 27

*celou dobu, než se jejich děti stanou dospělými. Rodiče se společnou péčí taková rozhodnutí činí spolu“.*⁵³ Pro osamělého rodiče může být odpovědnost za samostatné rozhodnutí tíživá, obzvláště pokud za trvání vztahu neměl jeho názor valnou váhu. Ovšem přehlédnout nelze i skutečnost, že pokud nejsou vztahy mezi rodiči dobré, může být nutnost spolurozhodování na překážku - proto je stejný bod uveden současně v nevýhodách střídavé péče.

3. Druhý rodič nezmizí ze života dítěte

Odborníci uvádí, že je to jediná účinná prevence jak zcela jistě zabránit jednomu rodiči, aby druhého pomalu od dítěte odstříhl. Pokud se o něco takového výhradně pečující rodič pokouší, nezbyvá druhému než styk s dítětem nechat upravit soudem. Bohužel ani rozhodnutí soudu ještě nezaručuje, že bude styk skutečně realizován. Forem, jak jej překazit, je mnoho - od předstíraných nemocí, naplánování atraktivní zábavy pro dítě, až po primitivní výmluvy, jako je porucha zvonku. Pak záleží jen na vytrvalosti rodiče, jak razantně (s pomocí orgánů SPOD a soudu) se bude svého práva domáhat. Ovšem i tyto jeho snahy se mohou obrátit proti němu, když si pečující rodič před dítětem např. posteskne, že ho čeká zase pokuta, protože jej druhý rodič „udal“. Časem samo dítě začne o víkendů dávat přednost kamarádům či sportovním aktivitám a ztratí o styk s druhým rodičem zájem.⁵⁴

4. Dětem se neztratí polovina jejich rodiny

Při svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů (dejme tomu matky), jsou příbuzní otce, kteří byli mnohdy dětem rovněž velmi blízcí (především prarodiče, ale i sestřenice a bratřenci, tety a strejdové) odkázáni na to, v jakém rozsahu a zda vůbec bude realizován styk otce s dítětem. Je to otec, který se pak musí podělit o svůj čas, který mu byl na styk s dítětem vyměřen. Děti často žadoní, aby místo u otce mohly být u prarodičů, zvláště pokud s nimi žije teta, strejda a jejich děti a za trvání manželství rodičů zde děti trávily často třeba celý víkend. Pokud rodič, který má dítě ve výhradní

⁵³ WARSHAK, R. *Revoluce v rozvodové péči o děti*, 1. vyd. Praha: Portál, 1996 s. 154

⁵⁴ NOVÁK, T. aj., *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007 s. 62-64

péči, rozšíří svou zlobu na celou rodinu svého bývalého partnera, „ztratí dítě kontakt s polovinou své rodiny i historie“.⁵⁵

5. Zůstane zachován mužský i ženský prvek výchovy, vzor pro vytvoření sociální a sexuální role a identity

Již od útlého věku si člověk vytváří svou společenskou roli také podle sexuální identity. Aby dítě mohlo přijmout svou roli zdravě, plně a uspokojivě, musí mít vhodný vzor. „Pomocí procesu identifikace s matkou děvče dospívá k pocitu, že je správnou ženou a analogicky chlapec dospěje k pocitu, že je správným mužem pomocí procesu identifikace s otcem“. Tradiční výrazný protiklad mužské a ženské role jsou součástí vývoje jedince. Usnadňuje dětem orientaci ve světě i v sobě také proto, že společnost očekává od chlapců a dívek poněkud jiné chování. „Výzkumy ukázaly, že děti žijící s jedním rodičem se v průměru přizpůsobují lépe, je-li rodič stejného pohlaví“. Naopak pokud dochází k popouzení dítěte proti druhému rodiči, který je stejného pohlaví jako dítě, může to vést i k potížím s identifikací dítěte s vlastním pohlavím.⁵⁶

6. Umění tvořit kompromis, spolupracovat, neprosazovat své zájmy za každou cenu, držet slovo

Při dobré interakci mezi rodiči se od nich dítě učí **umění tvořit kompromis, spolupracovat, neprosazovat své zájmy za každou cenu, držet slovo**. Ovšem toho lze dosáhnout, pouze pokud si rodiče dítě skutečně předávají v pravém smyslu tohoto slova – s informacemi, co se odehrálo v minulém týdnu a jaké z toho plynou druhému rodiči povinnosti pro „jeho týden“. Dítě dobře ví, jaký názor má matka na jeho fotbalové tréninky a jaký otec na hodiny klavíru, a právě při těchto odlišných pohledech ho mohou rodiče nejlépe naučit, že „i když v něčem s partnerem nesouhlasím, nebudu mu jeho úsilí mařit, protože si uvědomuji, že on mé úsilí rovněž nemaří“.

7. Optimální rozložení času mezi dítě a zaměstnání

Zejména u dvoukariérových manželství umožňuje střídavá péče **optimální rozložení času mezi dítě a zaměstnání** - „Mnoho žen se po rozvodu rozhodne, že bude pokračovat ve studiích a rozšíří si kvalifikaci v zaměstnání... Žena, která vcelku dobře

⁵⁵ WARSHAK, A. Rozvodové jedy, 1. vyd. Praha: Triton, 2003 s. 77-78

⁵⁶ BAKALÁŘ, E. Průvodce otcovstvím, 1. vyd. Praha: Vyšehrad, spol. s r.o., 2002 s. 27-28

vychází se svým bývalým manželem, může dokonce vymyslet pružné porozvodové uspořádání, při kterém děti stráví více času s tátou v době, kdy máma má zkouškové období a více času s mámou, když má ve škole prázdniny...Společná fyzická péče je zvláště výhodná pro ženy, které mají časté služební cesty.⁵⁷ Pokud mají rodiče taková zaměstnání, že mohou své pracovní vytížení částečně přesunout z týdne, kdy mají dítě u sebe, na týden, kdy je dítě u druhého rodiče, nastává ideální situace, že mají oba na dítě více času, než kdyby bylo ve výhradní péči jednoho z nich.

8. Možnost věnovat se přátelům a zálibám

Týden, kdy je rodič bez dítěte může být využit k setkávání se s přáteli nebo být věnován oblíbeným činnostem, na které při výhradní péči a pracovním vytížení již nezbyvá čas. Přitom nemusí mít rodič špatné svědomí, že se někde baví a doma je zatím očekáván dítětem. Oborníci takové rozvržení povinností a zábavy doporučují jako prevenci tzv. rodičovské vyhaslosti.

9. Chybí fenomén „rodiče na špinavou práci“ a „rodiče na neděli“

Na tento jev upozorňuje rodič, který má dítě ve výhradní péči. „Špinavou práci“ jsou myšleny všechny činnosti, do nichž je třeba dítě nutit (školní příprava, uklízení hraček, cvičení na hudební nástroj, „zájmová činnost“, o kterou již dítě ztratilo zájem atd.) a také všechny práce spojené s péčí o něj a domácnost (praní, žehlení, úklid, vaření). Námitka spočívá v tom, že tzv. „rodič na neděli“ si dítě převezme vybavené oblečením a jedinou jeho starostí je, aby se s dítětem o víkendu hezky pobavil. Po víkendu dítě vrací pečujícímu rodiči s taškou špinavého oblečení a případně negativními připomínkami k chování dítěte, které je zapříčiněno výchovnou nezpůsobilostí pečujícího rodiče. Pečující rodič zažívá pocit křivdy - bohužel tou dobou si již nepamatuje, že o toto své postavení aktivně usiloval při soudním řízení o úpravě rodičovské odpovědnosti.

⁵⁷ WARSHAK, R. Revoluce v rozvodové péči o děti, 1. vyd. Praha: Portál, 1996 s. 154-155

10. Omezení pocitu ztráty u dítěte a tím zvýšení jeho sebeúcty

Dítěti je zachován stejný přístup k oběma rodičům. „To, co někdy připadá dospělým jako velmi problematické, dítě obvykle přijímá poměrně dobře. Chápe totiž, že se o něco cenného a atraktivního musí lidé dělit. Stejně jako je vedeno, aby se rozdělilo o pamlsky nebo hračky, a je s tím obvykle srozuměno, vnímá „dělení“ své přítomnosti mezi otce a matku. Střídavá výchova omezuje pocity ztráty a tím zvyšuje i sebeúctu dítěte.“⁵⁸

11. Většinou odpadá problém s neplacením výživného

Není náhodou, že muži se společnou péčí respektují své závazky v placení výživného více, než ti, jejichž děti jsou v péči matky a jim byl povolen styk, který ještě probíhá problematicky. Otec má pocit, že nechce dítěte trávit s ním určený čas pramenící z ovlivňování matkou, proč by jí tedy měl situaci ulehčovat tím, že bude řádně plnit svou vyživovací povinnost. Pokud se otec cítí vyškrtnut ze života svého dítěte, je pochopitelné, že se vzpírá platit výživné a už vůbec není ochoten přispívat na výdaje spojené s volnočasovým vyžitím a zájmy, které považuje za nadstandardní.⁵⁹

Na první pohled se může zdát, že některé z výše uvedených výhod jsou výhodami spíše pro rodiče. Jsou to oni, kdo získají stejný přístup k dítěti a je to dítě, které snáší nepohodlí stálé změny domovů a další (níže uvedené) průvodní jevy. Až čas ukáže, zda to všechno stálo za to, a vynaložené úsilí bylo zúročeno tím, že dítě dospělo ve vyrovnaného jedince, kterému zůstal zachován plnohodnotný vztah k oběma milujícími rodičům.

5.2 Zápory střídavé péče

Střídavá péče má však i svou odvrácenou stranu a klade veliké nároky na osobnost obou rodičů, kteří musí být schopni, v zájmu zachování společné výchovy dítěte, odhodit vzájemnou nevráživost a uraženou ješitnost. Zájemci o střídavou péči si musí být vědomi, že jim s sebou přinese také:

⁵⁸ NOVÁK, T. aj., Předrozvodové a rozvodové poradenství, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007 s. 70

⁵⁹ WARSHAK, R. Revoluce v rozvodové péči o děti, 1. vyd. Praha: Portál, 1996 s. 156

1. Veliké nároky na schopnost domluvy mezi rodiči

Partneři se rozcházejí proto, že mezi nimi uvázla komunikace, ztratila se vzájemná náklonnost, jeden druhého si přestal vážit, nepřejí si být spolu a nepřejí si mít nadále něco společného. A přece něco společného mají a dokonce něco, co je jim oběma nejdražší – dítě. Pokud si uvědomují, že jsou oba pro dítě stejně důležití a přistoupí na střídavou výchovu, musí spolu umět komunikovat a dokonce se domlouvat na věcech, které dříve nemuseli řešit, protože plynuly nějak přirozeně, podle rozdělených „kompetencí“ rodičů. Jsou to nejbanálnější věci typu, které se řeší denně – kdo bude mít na starost obnovu šatníku, kdo bude oblečení prát, kdo bude odpovědný za zásobu léků (pokud dítě nějaké pravidelně bere), kdo bude dohlížet na záležitosti péče o zdraví (objednávání na očkování, kontroly u zubaře, na očím nebo na alergologii), kdo zajistí kostým na karneval a koupí dárek pro učitelku a další a další maličkosti, z nichž se skládá běžný život.

Domluva je nutná i ve finančních a úředních záležitostech – kde bude mít dítě trvalé bydliště, který z rodičů uplatní daňový odpočet na dítě, kdo vybere a zaplatí sportovní vybavení, zájmové kroužky, zda je ve finančních možnostech účast dítěte na jazykovém pobytu v zahraničí, škole v přírodě, lyžařském kursu nebo tanečním soustředění.⁶⁰ Obzvláště pokud každý z rodičů uznává jiné životní hodnoty, musí oba stále hledat kompromisní řešení, aby výchova dítěte byla vyvážená a přiměřená jejich představám. Ale to se už dotýkáme další nevýhody střídavé péče.

2. Nutnost dělit se o rozhodování

Oba rodiče musí být ochotni podělit se o svůj vliv na dítě a právo rozhodovat o všech jeho záležitostech. Věcí, o kterých je třeba rozhodovat společně, je mnoho – výběr předškolního a školního zařízení, výběr lékaře, konzultace všech úkonů při péči o zdraví dítěte - některé s sebou nesou finanční zátěž a jiné jsou tématem k diskuzi pro rozdílné postoje rodičů k problému (rovnátka, očkování, odstranění kosmetických vad jako jsou např. odstávající uši). Warshak tento aspekt nazývá „*vzdání se mocenského postavení*“ - jde o stav, kdy se rodič musí vzdát možnosti samostatně rozhodovat a mít věci plně pod svou kontrolou. Za to je odměněn tím, že druhý rodič není degradován

⁶⁰ NOVÁK, T. aj., Předrozvodové a rozvodové poradenství, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007 s. 68

pouze na „oblíbeného příbuzného“. Hrozí totiž nebezpečí, že by se s touto rolí časem identifikoval a neměl by již zájem nést odpovědnost a na rozhodování se podílet. Stal by se pouhým pozorovatelem a kritikem všeho, co by se prvnímu rodiči nevydařilo.⁶¹

3. Nejednotnost výchovného působení

I v běžných rodinách dochází při výchově k situacím, že děti rodiči účelově manipulují. Děti dobře znají stanoviska svých rodičů na určité situace, a proto vždy správně odhadnou, kterého rodiče o co požádat, aby jim bylo vyhověno (maminka např. kývne na nákup oblečení, zatímco otec spíše koupí novou PC hru). V běžné rodině je jednotnost výchovného působení „ohlídána“ neustálou přítomností a podílem obou rodičů na výchově, dochází k tzv. prolínání výchovných stylů. Proto Klimeš varuje: „*Střídavá péče vyžaduje velkou osobnostní úroveň rozvedených rodičů. Jde totiž o to, aby i přes bolest rozvodu, byli schopni zachovat výchovnou rodičovskou koalici.*“⁶² To znamená, že jeden rodič nesmí dítěti dovolit nic zásadního, o čem ví, že by s tím druhý rodič nesouhlasil (což ovšem předpokládá vzájemnou důvěru partnerů, že se oba chovají stejně). Obdobný problém rozvádí i následující bod.

4. Nebezpečí kupování a podbízení se dítěti

Klimeš důrazně varuje: „*Když rodiče nejsou schopni udržet výchovnou rodičovskou koalici, je to kontraindikace střídavé péče, protože ta by zcela zničila charakter dítěte. Výchovná rodičovská koalice totiž zaručuje, že dítě bude po celou dobu v jednotném výchovném stylu, který je produktem kompromisu obou rodičů. Pokud této koalice nejsou rodiče schopni, a panuje mezi nimi válka o dítě, dochází ke kupování si dítěte a k jiným výchovným pochybením. Za to dítě nezplatí v dětství, ale až v dospělosti, kdy najednou nebude konkurenceschopné, nebude mít rozvinutou **volní schopnosti.***“⁶³ Jsou to klasické situace vyskytující se v každé rodině, kdy jeden rodič na určité činnosti trvá a druhý ne, jeden ji odměňuje a druhý ji označuje za povinnost dítěte bez nároku na odměnu atd. Za trvání vztahu rodičů vzniká určitý výchovný kompromis. Při střídavé výchově mohou nastat situace, kdy se rodiče obávají na něčem trvat a něco vyžadovat, ze strachu aby zrovna oni nebyli tím přísnějším a proto neoblíbenějším

⁶¹ WARSHAK, R. Revoluce v rozvodové péči o děti, 1. vyd. Praha: Portál, 1996 s. 156

⁶² http://www.klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf (15.12.2011)

⁶³ http://www.klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf (15.12.2011)

rodičem. Zvláště u dětí starších totiž stále ve vzduchu visí hrozba, že se domluví s méně náročným rodičem a společně navrhnu změnu výchovy.

5. Ztráta pocitu jednoho domova

Tento aspekt bývá obhájeci střídavé péče často podceňován. Matějček uvádí, že dítě již od šestého či sedmého měsíce rozděluje nejen osoby na známé a neznámé, čili na bezpečné a nebezpečné, ale tento princip rozšiřuje i na místo pobytu, na prostředí a na stále širší okolí. Ve druhém a třetím roce života zahrnuje dítě do představy „svých lidí“ společenství osob, s nimiž vyrůstá, „a poněvadž jsou to lidé známi, v prostředí známém, cítí se tam bezpečně – tj. tedy **doma**. Tuto **jistotu domova** si pak po třetím roce nese s sebou a v sobě, když v souhlase s vývojovou zákonitostí překračuje hranice své rodiny a vstupuje do společnosti druhých dětí. V tomto věku mívají děti v našich domácnostech už svůj koutek na hraní....., ba někdy i svůj dětský pokojíček, tedy jakýsi svůj vlastní domov ve společném domově. V tomto věku také děti nejlépe přijímají vnitřní řád rodiny, uspořádání věcí, pravidla komunikace, denní rozvrh prací atd. – a samy nejvíce dbají na dodržování rodinných zvyklostí“.

V mladším školním věku už pro ně není domov jen místem osobní jistoty, ale také něčím, čím je možno se pochlubit. Proto v tomto věku mají děti tendence zvát domů kamarády a velmi jim záleží na tom, aby svůj domov předvedly v co nejlepším světle. Matějček konstatuje že: „Čím je dítě starší, tím výraznější a pevnější formu jeho pojetí domova nabývá. Narušení tohoto pojetí je tedy s postupujícím věkem dítěte čím dál náročnější, a tedy i svým způsobem nebezpečnější.“

Za rozumnou hranici, kdy již nehrozí nebezpečí psychické deprivace z nedostatků specifické stimulace, jakou poskytuje dítěti rodina, lze považovat 11 let věku dítěte. V tomto věku je již citová vyspělost dítěte i odolnost jeho nervového systému zpravidla taková, že je schopno přijatelně zvládat nápor ze změny prostředí.⁶⁴ Stejný autor význam stálosti domova, v kontextu se střídavou výchovou, shrnuje do jedné věty: „**Z psychologického hlediska vznášíme jen jednu (ovšem dosti závažnou) námitku, že totiž už od dvou let si dítě vytváří pojem „domova“, k němuž patří nejen**

⁶⁴ MATĚJČEK, Z. aj., Krizové situace v rodině očima dítěte, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2002 s. 99-101

stálost „jeho lidí“, ale i stálost místa a prostředí – takže pravidelné a zdánlivě zcela „spravedlivé“ střídání rodičovské péče může ono vědomí domova (a psychické jistoty s ním spojené) oslabovat.“⁶⁵

Zcela odlišný postoj zaujímá Novák, který konstatuje že: *„Námitka, že dítě nebude mít nikde domov je nesmyslnou argumentací, vycházející z ryze dospělého pohledu na věc. Dítě vnímá jinak. Pojem domov může být v jeho percepci širší než v rámci vnímání dospělých. Doma může být zcela bez problémů jak u rodičů, tak i u prarodičů, a je-li vazba – dejme tomu – k tetě mimořádně silná, proč ne i tam. To, co někdy připadá dospělým jako velmi problematické, dítě obvykle přijímá poměrně dobře.“⁶⁶*

Problematiku vnímání „domova“ v souvislosti se střídavou péčí odborníci příliš nerozebírají. Svou roli, kromě individuality každého dítěte, zde bude patrně hrát více faktorů, např. pokud již budou v domácnostech rodičů noví partneři, potažmo jejich děti, nebo dokonce noví polorodí sourozenci. Dále pak vzájemné porozumění a zcela jistě i to, zda bude mít dítě v obou domovech své soukromí. Místo jen pro sebe, kam se uchýlí v případě potřeby před zbytkem rodiny, když nebude cítit potřebu sdílet jejich společnost. Každý si snad dovede představit, jak by se cítil, kdyby měl týden sdílet pokoj s někým, kdo je v něm pořád (a tudíž doma) a další týden jiný pokoj s někým jiným v jiném domově. Nevznikne pak v dítěti pocit cestovního „krajánka“, který není nikde doma a všude je jen týdenním hostem? Jistěže by šlo přivyknout, vždyť zvyknou si lze skoro na všechno, otázkou zůstává, zda je to stále ještě v zájmu dítěte.

6. Nutnost většího rozsahu styku dítěte s novým partnerem rodiče či jeho dětmi

Noví partneři rodičů by se neměli snažit nahradit dětem druhého rodiče. Při střídavé péči je citlivost nových partnerů ještě důležitější, než u výhradní péče, kdy dítě novou rodinu druhého rodiče pouze krátkodobě navštěvuje. Taková návštěva se dá „přetrpět“, ale určitě si žádný z rodičů nepřeje, aby dítě „trpělo“ celý týden u otce a pak zase týden u matky. Pokud rodiče uzavřou nové stabilní partnerské vztahy, nastane

⁶⁵ MATĚJČEK, Z. aj., Krizové situace v rodině očima dítěte, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2002 s. 54

⁶⁶ NOVÁK, T. aj., Předrozvodové a rozvodové poradenství, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007 s.70

otázka, nakolik se má nový partner podílet na výchově. Těžko lze od zodpovědného nového partnera očekávat, že bude mlčky přihlížet chování dítěte, které bude považovat za nevhodné, nebezpečné nebo jej přímo ohrožující. Ale pokud zasáhne a dítěti to nebude vhod, zcela jistě se o tom druhému rodiči zmíní. A zase je tu otázka soudnosti druhého rodiče, nakolik je schopen komunikovat s bývalým partnerem a nechat si od něho celou záležitost vysvětlit. Pokud pak ještě najde tolik rodičovského zdravého rozumu, že situaci probere s dítětem a vysloví souhlas s reakcí nového partnera, bude dítě ubezpečeno, že to co se stalo, bylo v pořádku, protože jeho rodič by za stejných okolností jednal také tak.

Matějček rodiče varuje: *„Matka či otec by neměli hned příliš vyzvedávat a vychvalovat pozitivní vlastnosti nového partnera či nové partnerky. Přitom zvláště netaktní, netaktické, ba nebezpečné je, když jeden z rozvedených rodičů příliš zaujatě a nevraživě kritizuje druhého (nebo když se tak chovají oba dva), zveličuje jeho špatné vlastnosti a ponižuje ho v jeho důstojnosti.“*⁶⁷

Pokud si s sebou nový partner přivede své dítě, je situace ještě komplikovanější. Rodič musí dítě bez přestání svým chováním ubezpečovat, že zaujímá v jeho životě místo, o které ho nikdo nechce ani nemůže připravit.

7. Omezení ve volbě bydlení a možnosti stěhování

Při střídavé péči musí oba rodiče zůstat bydlet nablízku, má-li být toto uspořádání dětem skutečně ku prospěchu. Školáci totiž musí zůstat ve stejné škole a děti předškolního věku zase není žádoucí oddělovat od lásky obou rodičů na delší časové období. Přesun dítěte z domova do domova musí být co nejsnadnější. Někteří odborníci navrhují, aby vzdálenost mezi oběma domovy nebyla větší, než jakou dítě zvládne překonat vlastními silami (pěšky, na kole, MHD). Jen tak cítí jistotu, že nebude odkázáno na vůli a čas dospělých, pokud se při pobytu u jednoho rodiče bude nutně potřebovat setkat s rodičem druhým. Jistě je pochopitelné, že by většině bývalých partnerů vyhovovala alespoň taková vzdálenost, aby se spolu nemuseli běžně potkávat při nákupu potravin apod., ale to je daň, kterou by měli být připraveni střídavé péči

⁶⁷ MATĚJČEK, Z. aj., Krizové situace v rodině očima dítěte, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2002 s. 58

přinést. Stejně tak mohou nastat, v průběhu dalších měsíců a let, události, které se bez změny bydliště neobejdou – nabídka lepší práce, nutnost vrátit se do svého rodiště, z důvodu péče o prarodiče, navázání perspektivního vztahu v jiném městě aj. Taková změna situace je poté oprávněným důvodem k novému přezkoumání věci a novému rozhodnutí soudu, zda za změněných podmínek zůstává střídaná péče pro dítě vhodná.⁶⁸

8. Nutnost pořízení zdvojené výbavy pro dítě

Patří mezi nejlépe překonatelné záporny, poněvadž se odvíjí „pouze“ od finančních dispozic rodičů. Dítě, které má vše potřebné v obou domovech, se nepohybuje mezi rodiči s taškou v ruce a přechází jen tzv. „na lehkó“. Ale ani tak se nelze vyhnout situacím, že dítě bude postrádat něco, co má zrovna u druhého rodiče.⁶⁹

Každý rodič také ví, že děti stále něco hledají. Pokud mají jeden domov, lze předpokládat, že když budou hledat důkladně – najdou. Pokud má ale dítě domovy dva, nikdy neví, ve kterém domově je třeba „lépe hledat“. A v neposlední řadě je třeba si uvědomit, že každý člověk, dítě i dospělý, má věci, které mnoho znamenají jen a pouze pro něho (talismany, sbírky, zamilované dopisy, deník atd.). Takové věci nelze naklonovat, ani shromáždit do jednoho velikého pytle, který bude dítě tahat mezi domovy s sebou.

⁶⁸ WARSHAK, R. *Revoluce v rozvodové péči o děti*, 1. vyd. Praha: Portál, 1996 s. 157

⁶⁹ TYL, J. *Střídaná péče je prokázane pro děti lepší*. *Právo a rodina*, č. 11/2006, s. 13

Empirická část

S ohledem na důležitost praktických zkušeností, které jsem ve své praxi získala, zvolila jsem pro empirickou část bakalářské práce metodu případové studie (kazuistiky). Jedná se o šest různých kazuistik, na kterých hodlám demonstrovat za jakých podmínek je střídavá výchova pro děti nejlépe akceptovatelná, kdy se k tomuto způsobu porozvodového uspořádání uchylují rodiče a jakými společnými úskalími rodiče i děti při střídavé výchově prochází.

Synonymem případové studie je pojem *kazuistika* - odvozen z latinského *casus*, jež má několik významů – znamená např. úpadek, pohromu, ale také případ, příležitost nebo událost.

Případová studie patří mezi kvalitativní výzkumné metody. Obecná definice uvádí, že je to intenzivní studium jednoho fenoménu (např. jedné rodiny, jedné události, jedné situace). Sledovaný jev je zkoumán komplexně a do hloubky po dlouhou dobu. Jako výzkumná metoda je tedy případová studie vhodná pro zkoumání těch jevů, které jsou součástí velkého množství vztahů a dalších faktorů, a kde neexistují žádné zákony, jež by určily, které z těchto faktorů a vztahů jsou podstatné. Jednotlivé jevy jsou sledovány v přirozeném prostředí, ve kterém se vyskytují, bez výrazného zásahu osob provádějících výzkum. Tato výzkumná metoda je obvyklá zejména v oborech humanitních, konkrétně např. v psychologii, sociologii, pedagogice, sociální práci, právu a dalších.

Hlavní výhodou případové studie je detailní a hluboké poznání podstaty konkrétního případu. Nevýhodou je naopak omezená možnost generalizace výsledků na skupinu podobných fenoménů. Přesto lze říci, že podrobný výzkum jednoho konkrétního případu může významně přispět k lepšímu porozumění jiným obdobným případům, pokud jsou vnímány v širším kontextu.⁷⁰

⁷⁰ http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Kisk:Metodologie_pro_informa%C4%8Dn%C3%AD_studia_a_knihovnic_tv%C3%AD#P.C5.99.C3. ADpadov.C3.A1_studie (15.3.2012)

Střídavá výchova v kazuistikách

1. KAZUISTIKA – dívka 6 let

Dívka ve věku šesti let, narozená z družského vztahu. V září 2005 byl kontaktován OSPOD matkou, že otec se s dítětem odstěhoval z jejich společného bydliště. V krátké době byly soudu podány tři samostatné návrhy, kdy matka, otec i babička (matka otce), žádali o svěřeni dítěte každý do své péče.

Provedeným šetřením v místě bydliště (dotazy v sousedství) a pohovorem s oběma rodiči i babičkou ze strany otce vyplynulo, že matka dítěte pochází z prostředí, kde se hojně užíval alkohol, mezi oběma rodiči dítěte dochází často k verbálním i fyzickým útokům, jichž bývá dítě svědkem. Dále bylo zjištěno, že rodiče společně bydlí v prostorném rodinném domě, kdy přízemí užívá v poslední době již pouze matka a dítě. Otec se odstěhoval před několika měsíci do podkroví, které si za tím účelem adaptoval. Dům budou společně užívat i po rozchodu, protože je jejich společným vlastnictvím a otec si ve dvorním traktu vybudoval rozsáhlé zázemí pro svou podnikatelskou činnost. Babička (jednalo se o matku otce dítěte) bydlela ve vlastním RD v nedaleké vsi a s péčí o nezletilou rodičům aktivně pomáhala.

V mezidobí, než došlo k prvnímu jednání soudu, se situace v rodině stále vyhrocovala. Rodiče se střídali v návštěvách OSPOD, kdy každý uváděl stížnosti na chování toho druhého. Otec podal na matku trestní oznámení o fyzickém týrání dcery (neprokázáno). Další informace poskytovala telefonicky babička - neustále poukazovala na hrubé matčino chování, vulgární vyjadřování, bránění ve styku prarodičů a nezletilé, požívání alkoholu matkou atd.

Informace otce, že matka pravidelně požívá alkohol v místním pohostinství a v noci opouští domov, aby se bavila po diskotékách, kdy šestiletou dceru zanechává o samotě, se OSPOD ani otci nepodařilo svědecky potvrdit. Z vyhýbavých odpovědí nejbližšího okolí spíše vyplývalo, že každý z rodičů má svá slabá místa a co do osobnostních kvalit není mezi nimi výrazný rozdíl.

Soud při prvním jednání, v listopadu 2005, nařídil vypracování znaleckého posudku na všechny tři navrhovatele (matku, otce, babičku), jehož cílem bylo

zhodnocení vztahu nezletilého dítěte k navrhovatelům, zhodnocení vztahu navrhovatelů k dítěti, zjištění výchovných předpokladů a doporučení, komu by měla být nezletilá svěřena do výchovy.

Znalec po provedeném posuzování konstatoval, že:

- matka je osobou emocionálně labilní, snadno rozrušitelnou, nepřiměřeně reaktivní, nicméně si tyto své rysy uvědomuje a je schopna značné míry sebereflexe, kdy dokáže těmto svým projevům předcházet,
- otec je osobností chudě strukturovanou, emocionálně labilní, nezabývá se motivy druhých, má malé předpoklady ke kompromisu, má pozitivní citový vztah k dceři, nemá ujasněny výchovné postupy, v péči o dítě spoléhá na pomoc své matky,
- babička je osobou emocionálně stabilní, klidná, vyrovnaná, bez sklonu k impulzivnímu jednání, ve výchovném působení zaujímá nerealistické postoje, nedokáže dítěti vytvořit srozumitelný a čitelný řád, nebude pro dítě autoritou, výchovně bude selhávat.

Na otázky položené soudem znalec odpověděl že:

- nezletilá má citový vztah ke všem třem navrhovatelům, kdy preferuje vztah k matce, otce vnímá spíše jako partnera pro své hry a zájmové aktivity, u babičky došlo k rozvolnění citových pout z důvodu méně častého styku v poslední době
- všichni navrhovatelé mají k nezletilé pozitivní vztah a jsou vysoce motivováni k jejímu získání do své péče
- výchovné předpoklady navrhovatelů odpovídají jejich osobnostním vlastnostem (zde odkazuje znalec na vlastní hodnocení), ale výchovné prostředí u matky se jeví jako nejkvalitnější
- doporučuje svěřeni nezletilé do péče matky.

Soud odkládal konečné rozhodnutí na dobu ukončení vyšetřování, zda se matka skutečně dopustila týrání dítěte. Toto naštěstí nebylo potvrzeno.

Předmětem soudního jednání od počátku nebyla možnost svěřeni nezletilé do střídavé péče rodičů. S přihlédnutím k níže uvedeným skutečnostem dospěl kolizní opatrovník k závěru, že střídavou výchovou bude dítěti zachováno stejnou měrou výchovné a citové působení obou rodičů, protože žádný z nich by osamocen nedokázal naplňovat veškeré potřeby dítěte.

1. Oba rodiče se shodně vyjadřovali, že i nadále budou žít ve společné nemovitosti, na kterou je otec rovněž vázán místem svého podnikání.
2. Dítě mělo kladný vztah k oběma rodičům, který si přálo zachovat.
3. Ze znaleckého posudku vyplynulo, že dítě je zvyklé na vzájemné verbální napadání rodičů a není tím nijak deprimováno.
4. Ze znaleckého posudku dále vyplynulo, že otec uspokojuje citové potřeby dítěte a matka zase drží určitý výchovný postoj.

Kolizní opatrovník s rodiči projednal jejich postoj ke střídavé výchově. Objasnil jim způsob, jakým by probíhala střídavá péče např. v týdenním režimu. Rodičům se tento návrh zalíbil a u dalšího soudního jednání, v červnu 2006, byla schválena ústní dohoda rodičů o střídavé výchově s týdenním režimem.

OSPOD rodinu během prvních dvou let několikrát navštívil, aby zjistil, jak se tento způsob výchovného uspořádání osvědčuje. Oba rodiče shodně uváděli, že nezletilá obývá po celou dobu svůj pokoj v přízemí domu, kde další pokoje obývá matka. Pokud je „otcův týden“, zdržuje se přes den v podkrovním bytu otce. Ten se stará o její stravu, školní přípravu a čistotu oblečení. S čím si zpočátku nevěděl rady, pomohla babička. Do svého pokoje chodila nezletilá více méně jen přespat, nebo pokud si potřebovala něco přinést. V dalším týdnu se dcera zdržovala více dole u matky. Žádný z rodičů ji neomezoval ve styku s druhým rodičem.

Vztahy mezi rodiči se rovněž uklidnily. Otec již matku nesledoval, kde tráví noci a on svůj soukromý život rovněž směřoval na týden, kdy byla dcera u matky. Obě bytové jednotky měly oddělené vchody, takže ani případné krátkodobé vztahy, si nemohli bývalí partneři vzájemně monitorovat. Matka přestala otce osočovat, odpadly jejich verbální útoky, které byly předtím na denním pořádku. Nezletilá byla s tímto

uspořádáním rovněž spokojena, protože nenastalo to, čeho se obávala - její odkázanost na výhradní péči jednoho z rodičů. Jako by si sama uvědomovala, že žádný z nich jí jako jedinec není schopen dát vše, co ona potřebuje.

Bohužel tento případ nemá šťastný konec. V lednu tohoto roku, pět let od rozhodnutí o střídavé výchově, zahynula matka cestou do zaměstnání při autonehodě.

2. KAZUISTIKA – dívka 12 let a chlapec 10 let

V červnu 2003 OSPOD obdržel návrh na střídavou výchovu a současně žádost o provedení šetření a zjištění stanoviska dětí.

Při šetření bylo zjištěno, že rodiče dětí jsou manželé. Společně obývají dvoupodlažní RD. V přízemí domu se nachází bytová jednotka o vel. 3+1, kde žijí rodiče a děti, v patře domu je menší bytová jednotka, kde dříve žili prarodiče, ti však již zemřeli. V roce 2001 začala matka dětí pracovat v Německu jako zdravotní ošetřovatelka v domově pro důchodce. Z důvodu dojíždění měla domluven turnusový pracovní rytmus, kdy týden pracovala v dlouhých směnách a týden měla volno. Po dobu, kdy byla mimo domov, se o děti staral otec sám. Zhruba po roce se vztahy mezi manželi zhoršily a poté vyšlo najevo, že matka dětí si v Německu našla přítele. Když se tento vztah stal vážným a rodiče se domluvili na rozvodu, nabídla matka dětem, aby se odstěhovaly do Německa k ní a jejímu příteli. Obě děti to odmítly. Bez dětí matka nechtěla odejít, ale také nechtěla ukončit svůj nový vztah v Německu.

Poté se rodiče (stále ještě manželé) domluvili, že dokud se nerozhodnou jinak, bude matka, vždy v týdnu kdy bude doma, obývat horní část domu. Otec s dětmi zůstal v přízemí, jako dosud. V péči o ně se začali po týdnu střídat. Tato situace trvala několik měsíců, než rodiče podali návrh na střídavou výchovu.

Při pohovoru s kolizním opatrovníkem dětí uvedly, že již skoro rok žije matka nahoře v domě. Když přijede domů, tak se o ně stará celý týden pouze ona, navíc udělá některé domácí práce, které otec neumí. Pak odjede a zase se o ně stará otec. Děti obývají společný pokoj, jako to bylo vždycky předtím. Z jejich pohledu se toho od počátku matčina zaměstnání v Německu (až na matčino odstěhování z ložnice) moc nezměnilo a projevíly přání, aby to tak zůstalo nadále.

Kolizní opatrovník navrhl soudu schválit dohodu rodičů o střídavé výchově, což soud učinil.

Pro další sledování případu OSPOD využil skutečnosti, že rodina žila v malé vesnici, kde obě děti chodily do školy. Proto bylo sledování funkčnosti této úpravy, v zájmu nenarušování soukromí, prováděno „zpovzdálí“, prostřednictvím osobních konzultací s pedagogy ve škole a se starostkou obecního úřadu, která byla s děním v rodině dobře obeznámena. Tato střídavá výchova fungovala až do plnoletosti dětí bez jediné stížnosti. Byla výsledkem kompromisní dohody mezi rodiči, kdy matka nechtěla opustit finančně výhodné zaměstnání v Německu, ani svého nového partnera a současně si byla vědoma, že pokud nenajde pochopení u otce dětí, přijde o možnost podílet se stejným dílem na jejich výchově. Na oplátku za jeho vstřícnost zase ona po rozvodu nepožadovala po otci majetkové vypořádání za dům, který on nadále na své náklady udržoval včetně bytové jednotky, kterou měla matka k užívání. Takový kompromis mohou uzavřít pouze zralí jedinci, kteří dokáží myslet více na děti, než na svůj prospěch a zraněné city. V současné době jsou obě děti již plnoleté a pokračují studiem na střední a vysoké škole. Oba rodiče je nadále finančně podporují.

Shrnutí: společným jmenovatelem 1. a 2. kazuistiky bylo zachování stejného výchovného prostředí pro děti, což je ve většině případů vyloučeno. V I. případě by navíc žádný z rodičů osamocen (díky své osobnostní nezralosti) nedokázal vytvořit pro dceru přínosné výchovné prostředí.

2. případ se může někomu jevit jako produkt vypočítavosti. Řekne si, že to bylo to výhodné pro matku, možná i pro otce, ale z pohledu OSPOD, to bylo a stále ještě je nejvíce výhodné pro děti, které nepřišly o lásku a podporu obou rodičů.

3. KAZUISTIKA – dívka 2 roky

V srpnu 2008 se na OSPOD dostavil otec a uvedl, že žije v družském vztahu s přítelkyní, s níž má dvouletou dceru. Uvedl, že není spokojen se životem své družky – když je doma, stará se o dítě dobře, jakmile se však on vrátí z práce, předá dítě do jeho péče a jde se bavit, poněkud do místního pohostinství. Nevrací se opilý, ale on se domnívá, že tam „shání chlapy“. Otci bylo sděleno, že pokud je o dítě po dobu nepřítomnosti postaráno otcem, jedná se pouze o jejich partnerský problém, který by

měli řešit spolu, nebo za pomoci odborníků. Přesto OSPOD bez ohlášení rodinu navštívil, s cílem prošetřit úroveň matčiny péče o dítě. Matka byla sdělením, v jaké souvislosti se šetření koná, velice překvapena, tvrdila, že vůbec netušila, že by s jejím způsobem života měl druh nějaký problém. Domácnost byla shledána ve vzorném pořádku, stejně tak stav ošacení dítěte a obsah lednice svědčil, že matka své základní povinnosti při péči o dítě plní dobře. Taktéž ošetřující lékařka dítěte uvedla, že nemá k péči matky žádná negativní zjištění.

Měsíc poté si otec podal u soudu návrh na svěřeni dítěte do své péče, který ale obratem vzal zpět a řízení bylo zastaveno. Rodina byla od té doby nepravidelně navštěvována. Matka na svém chování nic neměnila.

V březnu 2009 byly dítěti téměř dva a půl roku. Matka, pro trvalé neshody s otcem, opustila společnou domácnost (dům byl výhradním vlastnictvím otce) a s dcerou se odstěhovala ke své matce, v rámci téže obce. Protože dům babičky byl v poměrně neudržovaném stavu, což bylo neustále matce otcem předhazováno, odstěhovala se v krátké době s dítětem do podnájmu v sousední obci. Otec se s dcerou velice často stýkal. Pracoval v tzv. krátkých a dlouhých týdnech, takže vždy když měl pár dnů volno, bral si dceru k sobě. Ani s tímto bydlením matky nebyl otec spokojen, poukazoval na to, že pan domácí v sousedním pokoji kouří a dítě je tím načichlé. Také upozornil, že má podezření, že matka nechává dítě v noci samotné a opět vychází za zábavou. Matka to popřela a OSPOD se žádným způsobem nepodařilo otcovy obavy potvrdit ani vyvrátit.

Již po měsíci v podnájmu se matka vrátila do neudržovaného domu ke své matce. Podle otce – protože neměla hlídání pro dítě, podle matky – protože otec i tak stále hledal nějaké záminky k její kritice. Vzájemné osočování mezi rodiči pokračovalo – matka upozorňovala na každou maličkost v péči otce, a otec činil totéž vůči matce. Ujmout se péče o dceru, jak byl OSPOD vyzýván, ale nechtěl.

V červenci 2009 matka podala návrh na svěřeni dcery do její péče. Když se to otec dověděl, podal návrh na předběžné opatření, kterým by byla svěřena do jeho péče – ten soud obratem zamítl. Při řízení o úpravě výchovy a výživy, které bylo zahájeno v srpnu, soud shledal, že o dítě mají zájem oba rodiče a každý je chce do své péče. Protože otec měl lepší bytové podmínky a oba rodiče žili v téže obci, navrhl soud

rodičům střídavou výchovu. Otec souhlasil, matka byla proti. Při pohovoru s kolizním opatrovníkem, který se jí snažil upozornit na všechny okolnosti svědčící v nařízení střídavé výchovy, trvala na svém, protože jak sama uvedla „co by si o ní řekli sousedi, kdyby se malé zřekla“. Soud nařídil vypracování znaleckého posudku, který měl posoudit výchovné schopnosti obou rodičů, jejich vztah k dítěti a odpovědět na otázku komu dítě svěřit do péče, či zda zvolit střídavou výchovu.

Ze závěru znaleckého posudku vyplynulo, že otec je výchovně způsobilější a dítě má k němu výrazně silnější citovou vazbu, než k matce. Matka byla hodnocena jako psychosociálně nezralá osobnost, která bude ve výchovném procesu pravděpodobně selhávat. Znalec jednoznačně doporučil svěřit dítě do péče otce. Otec navrhoval výhradní nebo střídavou péči a matka chtěla výhradní péči. OSPOD ve snaze zachovat dítěti oba rodiče navrhl střídavou péči.

V listopadu 2009 soud rozhodl o svěření dítěte do střídavé výchovy, která se měla realizovat v týdenních intervalech. Dítě v tu dobu mělo již více než tři roky a navštěvovalo MŠ. Matka stále uváděla, že si nemůže najít zaměstnání, nic však nenasvědčovalo tomu, že by o to zvláště usilovala. Otec při šetřeních v rodině uváděl, že dcera cítí, že se u něho má lépe a k matce nechce chodit. Po čase také tvrdil, že matka již několikrát odmítla dceru na „svůj týden“ převzít, s odůvodněním, že nemá peníze. Když se na to OSPOD matky přímo dotázal, vše potvrdila. Rovněž bylo zřejmé, že matka využívá nabyté volnosti ke svým zábavám a o dceru postupně ztrácí zájem.

Při pohovoru s nezletilou v MŠ tato nadšeně hovořila o otci, a co spolu dělají. Když měla mluvit o matce, byla zaražená, neochotně a krátce odpovídala jen na konkrétní dotazy. Na závěr uvedla, že se jí u maminky nelíbí, u taťky je to lepší. Za těchto okolností OSPOD otce podpořil v jeho návrhu na zrušení střídavé výchovy a svěření dítěte do jeho výhradní péče. Matka s návrhem souhlasila a soud v červnu 2010 svěřil nezletilou do péče otce.

Matka si práci dosud nenašla, občas si něco přivydělá brigádně, nenavázala ani žádný trvalý vztah. O styk s dcerou nejeví zájem, sama potvrdila, že jí otec nebrání, ale dcera u ní nechce být přes noc. Oběma stačí, že se často potkávají někde na ulici, když otec vede dceru do školky, nebo jdou nakupovat. V září letošního roku půjde nezletilá

zřejmě do školy a bude sama denně chodit kolem matčina domu. Nabízí se otázka, jak často pocítí potřebu vzít za kliku a matku navštívit.

4. KAZUISTIKA – dívka 4 roky a 3 měsíce

V říjnu 2008 OSPOD telefonicky kontaktovala matka a uvedla, že ji předchozí noci manžel vyhodil z domu. Dále uvedla, že jí druhého dne volala policie, že ji manžel nahlásil jako pohřešovanou, dále ji obvinil z krádeže své peněženky a též jí údajně řekli, že se manžel nebude umět o dceru postarat. Rodiče na sebe vzájemně podali trestní oznámení (otec pro krádež, matka pro fyzické napadení). Matce bylo nabídnuto, aby se dostavila osobně na OSPOD, kde jí bude poskytnuta pomoc při sepsání návrhu na předběžné opatření, aby dostala dceru do své péče – matka se nedostavila.

Asi po měsíci si dítě bez domluvy s otcem odvedla ze školky ke své tetě, kde bydlela. Otec jí hned volal, že mají jít další den na očkování, proto mu dítě vydala, ale on si dceru nechal u sebe a na nějaký čas ji přestal dávat i do MŠ. OSPOD otce navštívil za účelem zjištění aktuální situace. Ten, protože nevěděl, jaké informace orgán již získal (z MŠ, od policie, lékařky, soudu i od matky) uvedl celou snůšku nepravd. Když mu bylo sděleno, že s ohledem na další informace líčí situaci velice jednostranně, reagoval silně podrážděně s agresivním podtextem (v tu dobu jsme nepochybovali, že by byl schopen fyzického napadení).

Počátkem prosince si matka dceru opět odvedla z MŠ. Měla ji u sebe týden a pak ji dala otcí na víkend. Otec podepsal matce slib, že dceru v neděli přiveze – což pak ale neučinil.

S oběma rodiči OSPOD průběžně jednal. Vysvětloval jim, že dítě potřebuje stabilní prostředí a ne že si ho budou navzájem „krást“. Na otce bylo apelováno, aby matce alespoň umožňoval pravidelný styk s dítětem. Protože si matka našla práci v místě bydliště otce, kde chodila dcera do MŠ a oba rodiče jeví o dítě silný zájem, navrhl jim kolizní opatrovník, aby uvažovali i o možnosti střídavé péče. Rodiče informaci přijali s tím, že o tom budou přemýšlet a případně soudu před jednáním předloží uzavřenou dohodu. Shodně tvrdili, že by jim takové uspořádání vyhovovalo. Pak otec nabídl matce, aby Vánoce strávili společně u něj. Matka z nepochopitelných důvodů odmítla, dítě zůstalo nadále v péči otce, který matce neumožňoval návštěvy

a změnil si číslo telefonu, aby mu matka nemohla volat. Matka zase odmítala komunikovat s otcem písemně.

Počátkem ledna 2009 kontaktovala OSPOD teta matky, která jí do té doby poskytovala bydlení, že se nepohodly a matka odešla na nějakou ubytovnu, kde už ale také není. Rovněž uvedla, že matka přišla o práci, našla si nějakou pochybnou známost a uzavřela půjčku, kterou nesplácí. OSPOD matku kontaktoval, aby ji varoval, že takový vývoj událostí jistě nesvědčí v její prospěch a možnost svěřením dítěte byt' do střídavé výchovy. Matka se snažila nejprve vše popřít, pak uvedla, že se pokusí do jednání soudu (což bylo koncem ledna) své poměry uspořádat.

První jednání soudu bylo odročeno za účelem vypracování znaleckého posudku, který měl zhodnotit vzájemný vztah mezi nezletilou a rodiči, a měl rovněž odpovědět na otázku, zda by v jejich případě byla vhodná střídavá péče. Matka měla mezidobí využít k úpravě svých poměrů.

Matka, ve snaze situaci zlepšit, se obrátila na svou matku, která žila s přítelem a dvěma dětmi ve vlastním domě v sousední obci. Matka matky (tzn. babička nezletilé) po několikadenním váhání souhlasila, že dceru do svého domu přijme, ovšem pouze za podmínky, že bude mít práci a dostane dceru do péče (byť třeba i střídavé). Matka si našla novou práci a opět se zdálo, že se její postavení stabilizovalo. Oba rodiče se na OSPOD přestali obracet se vzájemnými stížnostmi, což bylo chápáno jako známka zlepšení jejich komunikace, kdy již nepotřebují prostředníka. O to více byl kolizní opatrovník překvapen, když v březnu 2009 obdržel znalecký posudek, z něhož vyplývalo, že matka se k soudnímu znalci vůbec nedostavila, ačkoli se jí snažil opakovaně kontaktovat písemně i telefonicky.

I OSPOD se snažil s matkou spojit bezvysledně. Na písemnou výzvu se ozvala matka matky, která sdělila, že dcera už u ní nebydlí. Práce, kterou jí sama našla, se jí nelíbila a jim se zase nelíbil přítel, který ji chodil navštěvovat. Dle jejich úsudku bral drogy. O současném pobytu dcery nic neví. Až v dubnu u soudního jednání se kolizní opatrovník od matky dověděl, že má pronajatý byt 2+1 v Brně. Práci nemá, na dotaz z čeho bude platit nájem, matka nedokázala odpovědět, rovněž tak se nechtěla vyjádřit, proč přerušila kontakt s OSPOD.

Při jednání byl prezentován znalecký posudek, jehož závěr se tedy týkal pouze otce, kdy bylo zjištěno, že je osobou schopnou „*uspokojovat fyzické i psychické potřeby nezletilé a dostatečně stimulovat její harmonický osobnostní rozvoj.*“ Dítě se rovněž vyjádřilo, že „*chce být u otce a s maminkou se vídat, protože se jí po ní trochu stýská. Ale aby byla u ní pořád, to nechce.*“ Soud matce nabídl, že lze znalecký posudek dopracovat, aby se mohlo jednat o možnosti střídavé výchovy. Matka měla za to, že to není nutné a před soudem uzavřela s manželem dohodu o svěřeni dcery do jeho výhradní péče. Hned po jednání poučil kolizní opatrovník matku, že pokud se nezlepší stav ohledně jejího styku s nezletilou, pomůže jí sepsat návrh na úpravu styku. Půl roku na to bylo manželství rozvedeno.

Otec uvádí, že jej matka od jara 2009 nekontaktovala, výživné hradí sporadicky a o styk s dcerou nemá zájem. OSPOD rovněž nekontaktovala a návrh na úpravu styku nepodala, takže není důvod pochybovat o pravdivosti tvrzení otce.

Shrnutí: společným jmenovatelem těchto kazuistik se jeví sociálně a emočně nevyzrálé matky. Pokud byly ve společné domácnosti s partnery, kteří korigovali jejich chování, fungovaly v péči o děti dostatečně kvalitně. Jakmile se z vlivu partnerů vymanily, daly před dítětem přednost pro ně lákavějším aktivitám. Než si byly schopny tuto skutečnost alespoň samy sobě přiznat, a také ve snaze vyhnout se odsouzení jejich okolí, snažily se zpočátku o dítě bojovat. Když jim pak soud dítě „odebral“, neudělaly pro změnu situace ani to nejmenší. Matka z první kazuistiky hraje v malé obci roli oběti, která doplatila na své bídné majetkové poměry. Matka z druhé kazuistiky zase využívá anonymitu města Brna, a protože si dceru vůbec nebere, nemá o její existenci nikdo z okolí bydliště ani tušení.

5. KAZUISTIKA – chlapec 6 let

Chlapec se narodil z družského vztahu. Otec pracoval ve vzdáleném městě a domů jezdil pouze na víkendy. Matka si po čase našla přítele. Ačkoli otec projevil snahu o udržení vztahu využitím pomoci manželské poradny, matka o to neměla zájem a rozhodla se pro soužití s přítelem. Oba rodiče často navštěvovali OSPOD, aby se vzájemně očerňovali. Matka podala návrh na svěřeni syna do své péče, otec navrhoval střídavou výchovu.

V květnu 2011 bylo první jednání, které bylo odročeno za účelem vypracování znaleckého posudku. Ten měl zhodnotit výchovné předpoklady rodičů, vzájemnou citovou vazbu mezi dítětem a rodiči, vztah dítěte k novému příteli matky, s nímž vedla společnou domácnost, a také měl posoudit, jakým způsobem bude další péče o dítě nejlépe zajištěna.

V mezidobí žil chlapec s matkou a jejím přítelem, se kterým si moc nerozuměl. S otcem se pravidelně stýkal každý druhý víkend. Matka styku viditelně nebránila. Oba rodiče pokračovali v návštěvách OSPOD a ve vzájemném napadání. Kolizní opatrovník provedl šetření v místě bydliště obou rodičů i pohovor s chlapcem, z něhož byl znát bližší vztah k otci.

Ze závěru znaleckého posudku vyplynulo, že chlapec má dominantní citovou vazbu k otci a že preferuje výchovné prostředí u něho, k matce má rovněž blízký vztah, ale vnímá ji jako méně citlivou k jeho požadavkům, s přítelem matky si nerozumí vůbec a má k němu negativní postoj. Výchovné předpoklady rodičů byly shodné. Doporučena byla střídavá výchova a jako druhá vhodná varianta by přicházela v úvahu výhradní péče otce.

Matka po poradě se svou právní zástupkyní přeformulovala svůj návrh na střídavou výchovu a rodiče před soudem uzavřeli v tomto znění dohodu. Tato byla soudem schválena rozsudkem, který v říjnu 2011 nabyl právní moci. Okamžitě poté navštívila OSPOD matka a uvedla, že má velké výhrady k péči otce o syna, a že podá návrh, aby byl svěřen do její péče. Otec přišel zanedlouho poté oznámit, že matka byla se synem u dětského lékaře a u psychologičky, kdy vyjadřovala své obavy, že otec syna sexuálně zneužívá. Dále uvedl, že matka jezdí se synem opilá autem a další výhrady, ovšem nepřeje si, aby OSPOD s matkou něco řešil, protože ví, že syn má matku rád a tak chce ještě počkat.

OSPOD doporučil oběma rodičům spolupracovat s odborníky z řad vztahové psychologie. Rodiče navázali určitou spolupráci hned se dvěma organizacemi zabývajícími se touto problematikou, ale ta zatím nepřinesla viditelné zlepšení vztahů mezi rodiči. OSPOD je přesvědčen, že oba rodiče sbírají důkazy, o které by opřely své návrhy na změnu střídavé výchovy na výhradní péči jednoho z nich.

Nezletilý navštěvuje od září 2011 ZŠ. Dle spolupráce se školou a při pohovorech s chlapcem se zdá, že napjatá situace mezi rodiči jej zatím nějak negativně neovlivňuje. Zvláště otec jej do sporů mezi ním a matkou nezasvěcuje. U matky vnímá chlapec jako obtěžující návštěvy psychologických zařízení, kterým jej občas matka vystavuje. Další vývoj je očekáván.

6. KAZUISTIKA – dívka 3 roky

Koncem října 2007 obdržel OSPOD usnesení, že byl ustanoven kolizním opatrovníkem v případě úpravy výchovy a výživy. Šetřením v místě bydliště a pohovorem s oběma rodiči bylo zjištěno, že rodiče dítěte jsou manželi, matka nastoupila před nedávnem do zaměstnání, otec je OSVČ, dítě navštěvuje MŠ v Brně, protože tam oba rodiče jezdí do práce. Dále bylo zjištěno, že rodiče od konce září nevedou společnou domácnost, kdy matka se odstěhovala z domu otce do pronajatého bytu v Brně. V péči o dítě se střídají po týdnu. Žádný z rodičů aktuálně nezpochybňoval výchovnou způsobilost druhého rodiče, ale oba si podali vlastní návrh na svěřeni dítěte do své výhradní péče.

Hned při prvním jednání uzavřeli rodiče, za přispění svých právních zástupců, dohodu o střídavé výchově. Kolizní opatrovník s přihlédnutím k tomu, že tak bude vlastně pouze legalizován stav, který rodiče již několik měsíců úspěšně praktikují, navrhl dohodu schválit. Rozsudek nabyl právní moci v březnu 2008.

Již v létě 2008 začaly první problémy. Zejména matka často kontaktovala OSPOD, kdy uváděla naprosto malicherné výhrady, z nichž většinu ani nebylo možno žádným způsobem prokázat. Otec se ozval zřídka. Při pokusech o zastižení otce v místě bydliště nebyl OSPOD úspěšný. Pak matka sdělila, že otci bylo odebráno řidičské oprávnění a proto již nemůže dceru vozit do Brna do školky, kde je zvyklá. Situaci řeší tak, že v týdně, kdy ji má u sebe nechodí do práce, což může, protože je OSVČ. Otec se dostavil na předvolání a vše potvrdil, přidal výhrady vůči matce, že si našla přítele. Společným jmenovatelem všech matčinych námitek proti otci byl vždy závěr, že ale nechce dělat problémy a tak to zatím nebude řešit, a rovněž nepožaduje, aby to OSPOD řešil s otcem. OSPOD nabyl dojmu, že veškeré matčiny výhrady směřují k jedinému cíli

– zrušit střídavou výchovu. Za krátko na to si našel přítelkyni i otec (velice mladou, dosud studující). Od té doby v místě bydliště přestal přebírat poštu a OSPOD neměl možnost se s ním kontaktovat. V sousedství nám sdělili, že se odstěhoval neznámo kam. Dle matky žil u přítelkyně (adresu neznala) a přestal mít rovněž zájem o realizování střídavé výchovy. Neřekl to sice přímo, ale vždycky měl nějaký důvod, proč si dceru vzít nemůže. Matka ho nenutila.

Rodiče se rozvedli a proběhlo i majetkové vyrovnání. Okamžitě nás kontaktovala matka, která v telefonickém rozhovoru přiznala, že přistoupit na střídavou výchovu jí poradila její právní zástupkyně, aby dosáhla příznivějšího majetkového vyrovnání. Po rozvodu se otec ve velice krátké době oženil a protože jeho mladičká studující novomanželka neměla zájem podílet se na střídavé výchově, byl matčin návrh, na změnu střídavé výchovy ve výhradní péči, schválen.

Poté matka změnila dítěti trvalé bydliště, opatrovnický spis byl postoupen jinému úřadu a o dalším vývoji péče o nezletilou nemáme žádné informace.

Shrnutí: společným jmenovatelem těchto dvou kazuistik je racionální kalkul (nepřijít o dítě a nechat si otevřená vrátka na změnu výchovy, získat více v majetkovém vyrovnání). Dítě je pouhým předmětem obchodu rodičů. Střídavá výchova je pojímána jako přechodné řešení a proto se žádný z rodičů nesnaží o to, aby její realizace probíhala hladce – naopak vytahují jen negativa a neštítí se ani falešných obvinění.

7. KAZUISTIKA – dívka 6,5 let

V srpnu 2009 matka podala návrh na svěření dcery do své péče. Otec s tímto návrhem souhlasil a současně požádal o vydání předběžného opatření, kterým by soud upravil rozsah jeho styku s dcerou, přičemž vyslovil obavy, že jinak mu bude matka bránit. Soud předběžným opatřením styk upravil, ale matka toto rozhodnutí nerespektovala a dítě otci nepředala. Následně otec svůj návrh o výchově přehodnotil a žádal soud, aby byla dcera svěřena do jeho péče. Z vyjádření obou rodičů bylo zřejmé, že v době jejich rozchodu bylo dítě často svědkem řady velice emocionálních výstupů i několika vzájemných fyzických napadení.

V listopadu 2009 bylo první jednání odročeno za účelem vypracování znaleckého posudku a rodičům bylo doporučeno styk dítěte s otcem realizovat za přítomnosti třetí osoby.

V mezidobí matka obvinila otce z pohlavního zneužívání dcery.

Druhé jednání bylo v dubnu 2010, kdy ze znaleckého posudku vyplynulo, že matka má slabší výchovné předpoklady, dceru vůči otci negativně ovlivňuje, kdy jí stále připomíná scény, kterých byla dříve svědkem. Její empatie nedosahuje takové míry, aby chtěla dítě chránit před dopady rodičovských rozepří, dítě zneužívá k dosažení svých cílů. Výchovné předpoklady otce byly hodnoceny jako dobré, je empatický. Dítě je pod vlivem matky, současně z ní má obavy, bojí se vyjádřit svůj stesk po otci a tím matku zklamat, jednoznačně preferuje prostředí u matky. Na žádost právních zástupců bylo jednání odročeno.

V květnu byla soudu předložena dohoda rodičů, kdy měla být nezletilá svěřena do péče matky a otci upraven tzv. rozšířený styk. Bohužel než došlo k jednání, matka opět otce slovně napadla a jeho přítelkyni (s níž vedl společnou domácnost) obvinila na policii z napadení dítěte. Na internetu zveřejnila fotografie podlitin a nahranou výpověď dcery, kde popisovala, jak k napadení došlo.

Koncem května 2010, při třetím soudním jednání otec na základě chování matky odstoupil od dohody a naopak žádal vypracování nového znaleckého posudku. Požádal o svěřeni dcery do své péče na základě předběžného opatření. Soud, po přednesení celé řady důkazů o negativním ovlivňování dítěte matkou, návrhu na předběžné opatření vyhověl a dceru svěřil do péče otce. Mimo jiné vycházel i z vyjádření soudního znalce, že matka rozchod dosud nezpracovala a na dítě působí natolik negativně, že to v obavách, aby nezklamalo její očekávání, se chová naprosto proti tomu, co skutečně cítí.

Následně otec podal na matku trestní oznámení pro psychické a fyzické týrání dcery. V červnu ještě podal trestní oznámení pro pomluvu za to, že jej křivě obvinila z pohlavního zneužívání a na internet umístila další smyšlené pomluvy, které jej měly poškodit i profesně. Rovněž předložil přepisy hanlivých SMS zpráv. Naopak matka

uspořádala podpisovou akci na podporu svého tvrzení, že se nechová špatně vůči dceři ani neslušně vůči otci.

Přes veškeré spory, nakonec na základě předběžného opatření matka v klidu předala dítě otci (koncem května 2010). Poté jí otec umožňoval pravidelný styk s dcerou. Měsíc poté (koncem června 2010) bylo další soudní jednání. Byl proveden výslech čtených svědků - mimo jiné vyplynulo, že o sexuálním zneužívání hovořila matka se známými i před dítětem. Rovněž byl prezentován závěr psychologického vyšetření nezletilé, z něhož opět vyplynula snaha matky dítětem manipulovat a obavy dítěte, že ji zarmoutí. Závěrečné návrhy byly rozdílné – otec navrhoval svou výhradní péči, matka uvedla, že by byla spokojena i se střídavou výchovou, ale více by vítala svou výhradní péči. Právní zástupce matky „připomněl“ soudu nález ústavního soudu, že střídavou výchovu lze nařídít i proti vůli jednoho rodiče. Kolizní opatrovník poukázal na velice špatnou komunikaci mezi rodiči, a proto navrhl svěřit dítě otci. Rozsudkem z konce června 2010 byla nezletilá svěřena do střídavé výchovy obou rodičů.

Otec podal proti rozsudku odvolání. Odvolací soud rozsudek okresního soudu změnil, a to v březnu 2011, kdy nezletilou svěřil do výhradní péče otce a matce stanovil styk v tzv. širším rozsahu.

Shrnutí: tuto kazuistiku jsem vybrala záměrně na závěr, protože je přímo učebnicovým příkladem, čeho všeho jsou rodiče schopni při „boji o dítě“. A protože se jedná o rodiče vysokoškolsky vzdělané, disponující dostatkem finančních prostředků pro své právní zástupce, je arzenál použitých zbraní vsutku široký. Dítě bylo svědkem fyzických napadení, křivých obvinění, urážek, pomluv a lží, muselo podstoupit opakovaně psychologická vyšetření a několik pohovorů s kolizním opatrovníkem, bylo fotografováno a před kamerou vypovídalo (s největší pravděpodobností nadiktovaný) příběh, jeho soukromí se stalo na internetu předmětem diskuze cizích lidí, vlastní rodiče ho proti sobě naváděli. Naučilo se vyjadřovat jiné emoce, než skutečně cítilo – není to příliš na šestileté dítě? Soudní tahanice trvaly naštěstí „jen“ rok a půl (což není až tak dlouho vzhledem ke složitosti případu a aktivitě rodičů). Je to však doba více než dlouhá na to, aby dítěti zanechala natrvalo šrámy na duši.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala střídavou výchovou, jako jednou z možností porozvodové péče o děti, která byla upravena novelou zákona o rodině č. 91/1998 Sb.

Mým cílem bylo s pomocí odborné literatury stanovit kritéria, za kterých bude střídavá péče pro děti nejvíce přijatelná a přínosná pro jejich zdravý psychický vývoj a dále sestavit objektivní souhrn jejich kladných a záporných stránek, které rodičům a dětem přinese.

Domnívám se, že se mi stanovené cíle podařilo naplnit.

Ze studia odborné literatury vyplynulo, že se odborníci shodují v přínosnosti a důležitosti zachování stejného výchovného vlivu obou rodičů na dítě, i po jejich rozchodu. Aby nebyl zdárný psychický vývoj dítěte ohrožen, musí působení rodičů svým rozsahem i obsahem co nejvíce připomínat dobu před rozchodem. Nejlepším způsobem, jako tohoto stavu dosáhnout je svěřením dítěte do střídavé, případně společné výchovy. V čem se však odborníci rozcházejí je názor na vhodný věk dítěte, nejvhodnější interval střídání, nutnost souhlasu obou rodičů a v neposlední řadě míra nutné kooperace a komunikace rodičů.

Dá se říci, že z celého souboru použité literatury pouze jeden autor obhájí prospěšnost střídavé péče pro všechny děti a všechny rodiče bez rozdílu. Většina odborníků zaujímá střední polohu, kdy střídavou péči adresují dětem nejdříve předškolního věku a rodičům, kteří se alespoň snaží vyvarovat vzájemného napadání, aby dítěti zachovali důstojný obraz druhého rodiče. Dá se říci, že tyto autoři přihlíží stejnou měrou k pocitům rodičů, jako k pocitům a potřebám dětí. A konečně jeden autor, ve snaze přichystat dětem ideální prostředí pro jejich rozvoj citový i mravní, nastavuje tak přísná kritéria na osobní kvality a vzájemnou spolupráci rodičů, že si lze jen těžko představit, že by je rozvádění partnerů kdy mohli splňovat. Pokud by se jim to ovšem podařilo, nemohl by o prospěšnosti tohoto institutu pochybovat ani ten největší skeptik.

Osobně se domnívám, že počet dětí svěřovaných do střídavé péče stále poroste, tak jako roste zájem otců podílet se na výchově a péči o své potomky již za trvání manželství, nebo partnerského vztahu. Mnoho dnešních otců již dokáže matku zastoupit jak v péči o fyzické potřeby dítěte, tak ve výchovných situacích. Nepovažují již za projev změkčilosti dítěti projevovat lásku způsobem, jakým to dříve dělaly pouze matky. Naopak dnešní matky mají stále větší potřebu seberealizace a tak pomoc otců přímo vyžadují. Takové emancipované matky pak mohou mít důvěru ve schopnosti partnera postarat se o děti a dá se očekávat, že po rozchodu nebudou pociťovat potřebu, odstříhnout je od dětí za cenu, že veškeré povinnosti zůstanou pouze na nich.

Zákon stanoví povinnost soudu zkoumat, jaký typ porozvodové péče bude pro dítě nejvhodnější, aby byly zajištěny co nejpříznivější podmínky pro jeho vývoj. Nemohu dát za pravdu těm, kteří tvrdí, že soudy rozhodují zkosnatěle a proto děti vytrvale svěřují do výhradní péče matek. Každý návrh střídavé péče je bedlivě zkoumán. Zřejmě proto je tak často odhalen postranní úmysl, který s dítětem nemá nic společného, nebo jiné (v práci uváděné) kontraindikace. O to více je třeba si vážit a podporovat ty rodiče, kterým leží na srdci zájem jejich dětí a kteří jsou schopni i něco obětovat, jen aby jim mohli zůstat oba nablízku.

Resumé

Bakalářská práce na téma „Střídavá výchova – její klady a zápory“ se skládá z pěti kapitol.

První kapitola se zabývá psychickými potřebami dětí, fungováním partnerských vztahů a možnostmi úpravy porozvodové péče o děti.

Druhá kapitola popisuje průběh opatrovnického řízení, činnost v něm zúčastněných subjektů a způsoby, jakými soud shromažďuje informace o rozhodných skutečnostech.

Třetí kapitola zdůrazňuje důležitost podílu obou rodičů na výchově a dále uvádí zákonná a doporučovaná kritéria, bez jejichž naplnění by soud neměl o střídavé výchově rozhodnout.

Čtvrtá kapitola zmiňuje názory a postoje matek a otců ke střídavé výchově a jak ji vnímají děti.

Pátá kapitola poskytuje objektivní seznam kladných a záporných aspektů střídavé výchovy, kterých by si rodiče měli být vědomi, než se pro tento druh péče rozhodnou.

V empirické části je uvedeno sedm případových studií rodin, u nichž bylo rozhodnuto o střídavé výchově. Některé dosud trvají, ale jiné již byly soudem zrušeny, jako nesplňující požadavek nejlepšího zájmu dítěte.

Anotace

Bakalářská práce, Střídavá výchova – její klady a zápory, se zabývá relativně novým institutem, jakým může být upravena péče o děti po rozchodu rodičů. Soud by o ní měl rozhodnout, pokud dospěje k přesvědčení, že tak budou lépe (než jiným způsobem) zajištěny potřeby nezletilého dítěte. Proto se práce zabývá jednak celým souborem kritérií, podle nichž soud zkoumá vhodnost této úpravy v každém konkrétním případě, a dále poskytuje objektivní seznam kladů, ale i záporů, které s sebou tento institut přináší.

Klíčová slova

Dítě, rozvod, rodiče, střídavá výchova, komunikace, klady a zápory.

Annotation

The bachelor thesis named “Upbringing care - its negatives and positives”, concerns itself with this relatively new institute, which can be used to correct the child care after parental divorce. The court should decide about it by coming to the conviction, that this way is better than others to take care of child needs. Therefore thesis focuses on whole set of criteria, by which the court examines suitability of joint custody in each single case, and also contains objective list of positives and negatives, which are connected to this institute.

Key words

Child, divorce, parents, joint custody, communication, positives and negatives

Seznam použité literatury

Zákony

1. Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
2. Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte
3. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
4. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
5. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Knihy

6. BAKALÁŘ, E. Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít, 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002, 216 s. ISBN 80-7021-605-0
7. BAKALÁŘ, E., NOVÁK, D., ŽÁČKOVÁ, D. Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem, 1.vyd. Praha: Triton, 2008, 39 s. ISBN 978-80-7387-119-2
8. KLIMEŠ, J. Partneři a rozchody, 1.vyd. Praha: Portál, 2005, 240 s. ISBN 80-7367-045-3
9. KRÁLÍČKOVÁ, Z. Rodinné právo v otázkách a odpovědích, 1. vyd. Praha: Computer Press, 2000, ISBN 80-7226-365-X
10. MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti, 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, 336 s. ISBN 08-011-86
11. MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíc potřebují, 5. vyd. Praha: Portál, 2008, 108 s. ISBN 978-80-7367-504-2
12. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. Krizové situace v rodině očima dítěte, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2002, 128 s. ISBN 80-247-0332-7
13. NAKONEČNÝ, M. Sociální psychologie, 2. vyd. Praha: Academia, 2009, 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9
14. NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. Jak přežít rozvodové peklo, 1. vyd. Brno: Jota, 2004, 198 s. ISBN 80-7217-294-8
15. NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. Předrozvodové a rozvodové poradenství, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3
16. PRŮCHOVÁ, B. Slušný rozvod, 1. vyd., Brno: ERA, 2002, 114 s. ISBN 80-86517-25-X.
17. SMITH, H. Děti a rozvod, 1. vyd., Praha: Potál, 2004, 184 s. ISBN 80-7178-906-2
18. WARSHAK, R. A. Revoluce v porozvodové péči o děti, 1. vyd., Praha: Portál 1996, 240 s. ISBN 80-7178-089-8

19. WARSHAK, R. A. Rozvodové jedy, 1. vyd., Praha: Triton, 2003, 389 s.
ISBN 80-254-439-X

Časopisy a jiné zdroje

20. Právo a rodina, LINDE Praha, č. 7/2005, ISSN 1212-886X
21. Právo a rodina, LINDE Praha, č. 11/2006, ISSN 1212-886X
22. Právo a rodina, LINDE Praha, č. 11/2010, ISSN 1212-886X
23. http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf (15.12.2011)
24. http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Kisk:Metodologie_pro_informa%C4%8Dn%C3%AD_studia_a_knihovnictv%C3%AD#P.C5.99.C3.ADpadov.C3.A1_studie (15.3.2012)